

ERNEST
HEMINGWAY
Búcsú a
fegyverektől

Ernest Hemingway.

Ernest Hemingway

BÚCSÚ A FEGYVEREKTŐL

fordította: Örkény István

Könyvmolyképző Kiadó
Szeged, 2006

ELSŐ RÉSZ

1.

Annak az évnek nyárutóján egy kis falusi házban voltunk beszélgetve. A falu – a folyó és a síkság fölött – épp szembenézett a hegyekkel. A folyó medrében kavics- és sziklagörgeteg hevert, és szárazon fehérlett a napon, de a víz kéken, és kristálytisztán, és nagyon fürgén folyt lefelé. Néha csapatok vonultak el házunk előtt, le az országúton, és a felvert por beszítálta a fák lombozatát meg a törzseket. Abban az évben korán kezdték levelüket veszteni a fák, s mi néztük az országúton menetelő csapatokat és a fölvert port, a szélben kavargó levelek lehullását, aztán a katonák továbbvonultak, és az út megint üres és fehér lett, és nem látszott rajta más, csak a levelek.

A síkságon jónak ígérkezett a termés, kertek is voltak rajta, tele gyümölcsfával, de átellenben barnán és csupaszon meredeztek a hegyek. Fönt a hegyekben harc folyt, és éjszaka jól idelátszottak a tűzéréség torkolattüzei. A sötétben szárazvillámnak is nézhette volna őket az ember, de az éjszakák hűvösek voltak, sehonnan sem fenyegetett zivatar.

Néha ültünk a sötétben, és hallgattuk a csapatok vonulását a ház előtt. Motoros vontatókhoz kötve gördültek el az ágyúk. Éjszaka mindig nagy volt a forgalom. Libasorban vonultak az öszvérek, lőszeres rakaszokkal megrakva a málhanyereg mindkét felén, aztán katonákkal megrakott szürke teherautók, aztán megint teherautók, másféle rakománnyal, szürke vitorlaponyvával letakarva, és csak lassan vergődtek előre a sűrű forgalomban. A nehéztűzéréség, melyet traktorok vontattak, inkább nappal vonult. A lövegek hosszú csövét leveles ágakkal takarták, lombbal és zöld levelű venyigével a traktorokat. Ha észak felé nézett az ember, mélyen beelátott egy völgybe,

ahol sűrű gesztenyeerdő sötétlett, és azon túl, de még az innenső partján a folyónak, egy másik hegy látszott. Itt is folytak harcok, de ezek a harcok nem hoztak sikert. Amikor jött az őszi és beköszöntött az eső, teljesen megkopaszodott a gesztenyeerdő, meztelenül meredeztek az ágak, és megfeketedtek a törzsek az esőtől. A szőlősorok is mintha megritkultak volna, pucéran álltak a pusztai tövek, az egész vidék nyirkos lett és megbarnult, és haldokolni kezdett az őszi. Híg köd szitált a folyóra, felhők úsztak a hegyek között, a teherautók sarat fröcsköltek széjjel az országutakon, a katonákon is sáros lett a köpeny, és elnehezült a víztől; vizes lett a puskájuk, és vizes lett az a két, bőrből való tölténytartójuk, melyet elöl, a derékszíjra csatolva viseltek a köpenyük alatt. Ezek a szürke bőrtasakok, teli hat és fél milliméteres, hosszú, karcsú töltényekkel, kidudorodtak a köpenyek alatt, s emiatt olyanok voltak az országúton masírozó katonák, mintha mind viselősek lettek volna, a hatodik hónapban.

Sokszor elrohant előttünk néhány kicsi, szürke személyautó is; a legtöbbször egy tiszt ült bennük a sofőr mellett, a többi tiszt pedig a hátsó ülésen. Ezek még a teherszállító autóknál is több sarat fröcsköltek, és ha a tisztek egyike két tábornok közt ült a hátsó ülésen, és nagyon kis termetű volt, olyan kis termetű, hogy az arcából nem is láthatott az ember semmit, csak a sapkája tetejét és a keskeny hátát, és ha a kocsi feltűnően gyorsan robogott, akkor biztosra lehetett venni, hogy ő az olasz király. A király Udinéban lakott, és majdnem mindennap végigrobogott ezen az útszakaszon, mert látni akarta, hogy állnak a dolgok, de a dolgok nagyon rosszul álltak.

Amikor beköszöntött a tél, magával hozta az állandó esőzéseket, és az állandó esőzés magával hozta a kolerát. De ezt szerencsésen megelőzték, és végül is csak hétezer embert vitt el a kolera az egész hadseregben.

2.

A rákövetkező évben sok győzelmet arattunk. Elfoglaltuk azt a hegyet a völgy fölött, és a gesztenyével benőtt lejtőt szintén, és győzelmet arattunk a síkságon túl is, a délre néző fennsíkon. Augusztusban még a folyón is átkeltünk, és Goriziába* költöztünk. A háznak kőfallal övezett udvara volt, középen kúttal, és zömök, árnyékos fákkal; egyik falát rozsdavörös levelű vadszőlő futotta be. A harcok most már egészen közel folytak, alig egy mérföldnyire, odaát, a legközelebbi hegyekben. Nagyon csinos volt maga a város, és a házuk is nagyon szép; a folyó a kertünk alján folyt. Igazán szép simán foglaltuk el a várost, bár ezeket a hegyeket, sajnos, már nem bírtuk elfoglalni. Szerencsére az osztrákok vissza szerettek volna hurcolkodni a városba, majd egyszer, amikor vége lesz a háborúnak, és ezért nem is bombázták, legalábbis nem úgy, hogy elpusztítsák, hanem csak úgy, katonai szokás szerint, hogy valami látszatja azért legyen. A lakosság a városban maradt, működtek a kórházak és a kávéházak, és a tűzérsgünk a mellékutcákban, továbbá a bordélyházak is, mégpedig kettő, egyik a legénységnek, másik a tiszteknek.

Tavaly vidéken ért az ősz. Az idei ősz azonban egészen más volt itt, ebben a városban, hideg éjszakáival, a csatákkal odafent a hegyekben, a bombák nyomaival a vasúti híd traverzein, az össze-lőtt alagúttal a folyóparton, ahol a támadás elkezdődött, a fákkal, melyek körülvették a főteret, és a fasorral, mely a főterre nyílt; mindez a lányokkal, meg a királlyal, aki végigautózott a városon, és akinek néha már látni lehetett az arcát is, nemcsak apró, vékony nyakú alakját és pamacs formájú szakállát, mely úgy volt az állára ragasztva, mint egy bakkecskéé; mindez együtt, és ehhez még a telibe talált házak, melyeknek hirtelen leomlott egy faluk és kinyílt a belsejük, s attól kezdve tégl- és vakolattörmelék hevert a kertben

* Görz városka.

meg a gyalogjárón, és még ezenkívül, hogy kezdtek jól menni a dolgok a Carsón:* mutatja, mennyire más volt ez az őszi. És más volt maga a háború is.

A tölgyerdő például, mely ott sötétlett a város fölötti hegyen, nem volt sehol. Nyáron, amikor bevonultunk a városba, még zöld volt az erdő, de mostanra már csak földhányások, tönkök és kettőbe törött törzsek maradtak belőle. Egy késő őszi napon, amikor odafönt volt dolgom, ahol azelőtt az erdő állt, egyszer csak látom, hogy felhő vonul át a hegyen. Nagyon sebesen jött, s előbb a nap lett mind sárgább és sárgább, aztán beborult az ég, szürke lett minden, a felhő pedig egyre alább ereszkedett, míg el nem nyelt minket is, és akkor láttuk, hogy esik a hó. A szél rézsút a szemünkbe vágta a havat, amely belepte a pusztá földet és a kiálló facsonkokat, az ágyúk csövéit is betakarta a hó, és lábnyomok vezettek a hóban a lövészárkokból a latrinákhoz.

Később is el-elnéztem a hó hullását, amikor már visszatértem a városba, és kinéztem a bordélyház ablakán, a tisztek számára fönn tartott bordélyházban; egy barátommal ültem ott, előttünk egy üveg asti** bor és két pohár. Lassan, súlyosan hullott a hó, s miközben kinéztünk az ablakon, tudtuk, hogy ebben az évben már nincs tovább. A folyó túlsó partján nem foglaltuk el a hegyeket, egyetlenegy hegyet sem a folyó túlján. Mindez a jövő évre maradt. A barátom észrevette a papot a tisztí étkezdénkből, amint elment mellettünk az utcán, és óvatosan tapodta a latyakot, és a barátom megkocogtatta az ablakot, hogy észrevegyen minket. A pap fölnézett. Meglátott minket, és mosolygott. A barátom intett neki, hogy jöjjön be. A pap nemet intett és továbbment.

Ugyanaznap este a tisztí étkezdében, miután felszolgálták a spagettit, melyet mindenki nagyon gyorsan és szertartásosan fogyasztott, vagy úgy, hogy a villájára tűzte és kellő magasságba emelte a szálat, és belesüllyesztette a szájába, vagy pedig, hogy folytonosan emelgette a tányérból a tészta, és egyszerűen beszopta a végüket, és minduntalan utánaküldött egy kortyot a szalmafonatú ötliteres üvegből (ezek az üvegek fémből való bölcsoében feküdtek, csak

* Karszt-hegység.

** Asti: boráról nevezetes piemontei város.

a nyakukat kellett mutatóujjunkkal lenyomni, és ugyanazzal a kézzel megfogni a poharat, s már folyt is a bor, tiszta vérvörös színben, csersavas zamatával, gyönyörűen) – nos hát, miután elfogyott a tányérokra a spagetti, a kapitány elkezdte ugratni a papot.

Könnyen piruló fiatalember volt a pap, aki ugyanolyan egyenruhát viselt, mint mi, csak a zubbonya felső zsebére varrtak egy sötétvörös bársonyból kivágott keresztet. A kapitány, irántam való kétes értékű udvariasságból, a legrondább konyhaolaszszággal beszélt, hogy mindent értsek, és el ne mulasszak egy szót sem.

– Pap ma lenni lányoknál – mondta a kapitány, s hol énrám, hol pedig a papra pillantott. A pap mosolygott és elvörösödött, és csóválta a fejét. A kapitány sűrűn ugratta.

– Nem igaz? – kérdezte a kapitány. – Én szememmel látni ma papot lányoknál.

– Nem igaz – mondta a pap. A tiszték nagyon élvezték a heccet.

– Pap nem menni lányokhoz – folytatta a kapitány. – Pap sohasem menni lányokhoz – magyarázta nekem. Elvette a poharamat és tele-töltötte, és közben, bár folyton rám nézett, szeme sarkából figyelte a papot.

– Pap minden éjjel öt az egy ellen.

Az asztal körül ülők nevettek.

– Megérteni mindenki? Pap minden éjjel öt az egy ellen – magyarázta hangos nevetéssel, és az öt ujjával még fűzött hozzá egy kis magyarázatot. A pap szerencsére értette a viccet.

– A pápa azt akarja, hogy az osztrákok győzzenek a háborúban – szólt közbe az őrnagy. – A pápa szereti Ferenc Józsefet. A pápa tudja, honnan jön a pénz. Én istentagadó vagyok.

– Ismered a *Fekete disznó*-t? – kérdezte a hadnagy. – Majd kapsz tőlem egy példányt. Az én hitemet az ingatta meg.

– Az egy szennyes és aljas könyv – mondta a pap. – Maga nem is szeretheti igazán.

– Nagyon tartalmas munka – mondta a hadnagy. – Ilyen papokról szól. Tetszeni fog neked – tette hozzá. Rámosolyogtam a papra, és ő a gyertyalángon keresztül visszamosolygott rám.

– Eszébe ne jusson elolvasni – mondta.

– Majd kapsz tőlem egy példányt – ismételte a hadnagy.

– Minden gondolkodó elme istentagadó – folytatta az őrnagy.
– Én azonban a szabadkőművesekben sem hiszek.

– Én hiszek a szabadkőművesekben – mondta a hadnagy. – Az nagyon nemes célú szervezet.

Bejött valaki, és a nyitott ajtón át láttam, hogy hull a hó.

– Esik a hó. Nem lesz több offenzíva – mondtam.

– Semmi esetre sem – mondta az őrnagy. – Kérjen szabadságot. Menjen el Rómába, Nápolyba, Szicíliába...

– Amalfiba kell mennie – mondta a hadnagy. – Írok is a családomnak Amalfiba. Úgy fogadják majd, mint az édesfiukat.

– Neki Palermót kell látni.

– Legelőször Caprit kell megnéznie.

– Én azt szeretném – mondta a pap –, ha fölmenne az Abruzzókba, és meglátogatná a családomat Capracottában.

– Halljátok, miket beszél? Az Abruzzókban még több hó van, mint itt. Azonkívül nem kíváncsi parasztokra sem. Nézze meg a kultúra és a civilizáció gócpontjait.

– Ő jó nőket akar látni. Majd fölírók magának néhány jó nápolyi címet. Gyönyörű szép kislányok, akiket még a mamájuk kísér. Hahaha...

A kapitány a papot nézte, és röhögött.

– Pap minden éjjel öt az egy ellen – kiabálta, és ezen most is nagyszerűen mulatott mindenki.

Az őrnagy azt mondta, hogy azonnal menjek és kérjek szabadságot.

A hadnagy azt mondta, hogy legszívesebben elkísérne és mindent megmutatna nekem.

– Ha visszajön, hozzon egy jó gramofont.

– Hozzon jó operalemezeket.

– Carusót hozzál.

– Csak Carusót ne. Caruso vonít.

– Szeretnél te úgy vonítani.

– Vonít. Esküszöm, hogy vonít.

– Én azt szeretném, ha fölmenne az Abruzzókba – mondta a pap. A többiek ordítoztak. – Ott lehet csak jól vadászni! Az embereket hamarosan megszeretné, és az időjárás hideg ugyan, de tiszta és száraz. Ott lakhatna a családomnál. Az apám híres vadász.

– Előre! – kiáltotta a kapitány. – Mielőtt becsukni, jönni velünk bordélyba.

– Jó éjt – mondtam a papnak.

– Jó éjt – mondta a pap.

3.

Amikor vége lett a szabadságomnak, még mindig ugyanabban a városban voltunk. Csak még több ágyú volt a környéken, és megjött a tavasz. Kizöldültek a szántóföldek, apró zöld rügyek fakadtak a szőlőtőkéken, az út menti fákon is kibújtak már a zöld levélkék, s a tenger felől fúj a szél. Láttam a várost meg a dombot, meg a régi várat fölötte – szinte a tenyerembe foghattam az egész tájat, amint beszorult a dombok közé, a háttérben a hegyekkel... barna hegyekkel, egy kis zölddel a lankájukon. A városban is több volt az ágyú, néhány új kórházat nyitottak, az utcán angolokkal lehetett találkozni, néha még angol nőekkel is, és még több ház kapott találatot az ágyútűzben. Meleg nap volt, már igazi tavasz, lassan ballagtam lefelé a fason, melyet áthévített a falakról visszavert napfény, s aztán kiderült, hogy még mindig ugyanabban a házban lakunk, és semmi sem változott azóta, hogy elutaztam. Tárva a kapu, a ház előtt egy katona üldögél a napsütötte padon, mentőautó várakozik az oldalbejáratnál, és amikor belépek a kapun, megcsap a márványpadlószag és a kórházzzag... Semmi nem változott, amióta elutaztam, csak tavasz lett. Benéztem a nagyterem ajtaján, ott ült az őrnagy az íróasztalnál, nyitva volt az ablak, és beáradt a verőfény a szobába. Az őrnagy nem vett észre, s én hamarjában nem tudtam, menjek-e be hozzá jelentkezni, vagy szaladjak-e föl a szobámba rendbe szedni magam. Végül fölmentem a szobámba.

A szobámat Rinaldi hadnaggyal osztottam meg. Ablaka az udvarra nézett. Az ablak nyitva, pokrócokkal betakarva az ágyam, holmim szögre akasztva a falon. Gázálarcom, egy henger formájú tokban, ugyanarra a kampósszögre akasztva, mint a rohamsisakom. Lapos kofferem az ágy lábánál állt, s a bakancsom, vastagon meg-

kenve bakancszírral, a ládára volt téve. Az ágyak fölött lógott az osztrák mintájú mesterlövész-karabélyom, kékre edzett, nyolcszögű csövével, és a szívemnek oly kedves, archoz illő, sötét diófa tusával. Eszembe jutott, hogy a távcövet, melyet rá lehetett szerelni, a kofferembe tettem. Rinaldi hadnagy mélyen aludt a másik ágyon. Mozgolódásomra azonban felriadt, és kinyitotta szemét.

– Csau! – mondta. – Hogy érezted magad?

– Ragyogóan.

Kezet szorítottunk, és Rinaldi a karjába zárt és megcsókolt.

– Pfuj – mondtam.

– Piszkos vagy – mondta. – Eridj mosakodni. De előbb meséld el, hol jártál és mit csináltál. Mindent tudni akarok.

– Mindenütt voltam. Milánóban, Firenzében, Rómában, Nápolyban, Villa San Giovanniban, Messinában, Taorminában...

– Úgy beszélsz, mint egy menetrend. Gyönyörű szép nőügyeid nem voltak?

– De voltak.

– Hol?

– Milánóban, Firenzében, Rómában, Nápolyban...

– Elég. És melyik volt a leggyönyörűbb?

– A milánói.

– Mert az volt az első. Hol kerültél vele össze? A Covában? Hová vitted? Mit éreztél? Mindent tudni akarok. Egész éjjel vele maradtál?

– Vele.

– Az semmi. Most itt is gyönyörű lányok vannak. Újoncok, akik még nem voltak a fronton.

– Óriási.

– Nem hiszed el? Még ma délután odaviszlek és megmutatom. Azonkívül a városban is vannak szép angol leányok. Én most Miss Barkleyba vagyok szerelmes. Majd odaviszlek és bemutatlak. Azt hiszem, feleségül veszem Miss Barkleyt.

– Én most megmosakszom, és jelentkezem. Nincs munka most?

– Amióta kitted a lábadat, itt csak fagyások vannak, fagydagatok, sárgaságok, gonorrhéák, öncsonkítások, tüdőgyulladások, lágý és kemény sankerok, más semmi. Minden héten megsebesül valaki a sziklaszilánkoktól. Aztán van néhány igazi sebesült is. A jövő héten újra kezdik a háborút. Állítólag elkezdik. Mindenesetre

beszélnek róla. Mit tanácsolsz: ha vége a háborúnak, elvegyem-e Miss Barkley feleségül, vagy sem?

– Vedd el – mondtam, és színültig töltöttem vízzel a mosdót.

– Este mindent el kell mesélned. Most még aludnom kell egy kicsit, hogy üde és szép legyek, ha Miss Barkleyval találkozom.

Lehúztam a zubonyomat és az ingemet, és megmosdottam a hideg vízben. Miközben megtörülköztem, szemügyre vettem a szobát, és a kilátást az ablakból, és Rinaldit, aki behunyt szemmel feküdt az ágyán. Amalfiból került ide, jóképű fiú volt, körülbelül egyidős velem. Rajongott a sebészetért, és nagyon jó barátok voltunk. Megérezte pillantásomat, és kinyitotta a szemét.

– Van egy kis pénzed?

– Van.

– Adj kölcsön ötven lírát.

Megtörültem a kezemet, és elővettem tárcámat a falra akasztott zubonyom belső zsebéből. Rinaldi átvette a bankjegyet, összehajtogatta, és anélkül, hogy felkelt volna, belesüllyesztette bricseszé zsebébe. Mosolygott.

– Nagyon fontos, hogy Miss Barkley a jómódú férfi mintaképét lássa bennem. Te vagy az én legjobb és legigazibb barátom, továbbá pénzügyi támaszom.

– Menj a fenébe – mondtam.

Este a pap mellett ültem a tisztí étkezdében. A pap csalódott bennem, és vérig volt sértve, mert nem mentem el az Abruzzókba. Írt a családjának, és azok már alaposan felkészültek a fogadásomra. Én talán még rosszabbul éreztem magam, mint ő, és magam sem értettem, miért nem mentem oda. Pedig valóban oda akartam menni, és megpróbáltam megértetni vele, hogy nem lehetett, mert egyik dologból jött a másik, és így tovább; végül belátta, hogy én csakugyan készültem az Abruzzókba, és többé-kevésbé rendbe jött a dolog. Sok bort ittam, aztán feketekávé, aztán stregát, és kissé ittasan magyarázgtam neki, hogy milyen nehéz megcsinálni, amit az ember akar, és voltaképpen sohasem csináljuk azt.

Így beszélgettünk, miközben az asztalnál jó hangosan folyt a vita. Nagyon, de nagyon szerettem volna az Abruzzókba menni, de én még sohasem mentem sehová, ahol az országút síkossá fagy, mint az acél, ahol a hideg levegő tiszta és száraz, és a hó is száraz és poros,

és megmarad benne a nyulak lábnyoma, és a parasztok azt mondják: „Jó estét, uram”, és előre leveszik a kalapjukat, és ahol igazán jó a vadászat. Nem, én sohasem az ilyen helyekre mentem, hanem a kávéházak füstjébe és az éjszakákba, amikor a szoba hirtelen úgy elkezd örvényleni, hogy az embernek a fal egy pontjára kell rámerednie, hogy megálljon az örvénylés, ágyban töltött részeg éjszakákba, olyan éjszakákba, amikor az ember részeg agya tudja, hogy mindaz, ami történt, megtörtént, habár az ébredés lázas izgalmaiban nemigen emlékszik már, kivel volt együtt, s a világ valószerűtlenné válik a szoba sötéttségében, és oly nyugtalanítóvá, hogy jobb viszszaülni abba a semmit sem tudó és semmivel sem törődő állapotba, amelyben úgy érzi az ember, hogy ez a minden, a minden, a minden, és nem érdemes törődni semmivel. Néha viszont törődni muszáj vele, lefeküdni és fölkelni vele, és minden, ami volt, elmúlt, és minden éles és kemény, és világos, és mégis vita van akörül, hogy mennyi jár a nőnek. Máskor akad egy kis kedvesség és gyöngédség, és reggeli, és meleg ebéd. Még gyakrabban füstbe megy minden jó szándék, és az ember boldog, hogy újra lent van az utcán, habár megkezdődik egy új nap, és aztán egy új éjszaka. Megpróbáltam ezekről az éjszakákról mesélni, és az éjszakák és nappalok különbségéről, és arról, hogy az éjszaka mégis jobb valamivel, hacsak a nappal nem egészen tiszta és hideg, de ezt nem bírtam elmagyarázni, mint ahogy most sem bírom. De aki végigcsinálta, tudja, hogy milyen. A pap nem csinálta végig, de azért megértette, hogy igazán el akartam menni az Abruzzókba, de mégsem mentem, és azontúl is jó barátok maradtunk, akiknek sokban megegyezik az ízlésük, más dolgokban viszont különbözik. Ő ugyanis egész életében tudta azt, amit én nem tudtam, és amit, ha véletlenül megtanultam, mindjárt elfelejtettem. Ezt azonban akkor még nem láttam ilyen világosan, csak később jöttem rá. Eközben ott üldögéltünk a tisztai étkezdében a többiekkel együtt, a vacsorának vége volt, és folyt a nagy vita. Hirtelen elhallgattunk, és a kapitány odakiabált:

- Pap nem lenni boldog. Pap lány nélkül nem tud lenni boldog.
- Én boldog vagyok – mondta a pap.
- Pap nem boldog. Pap drukkolni, hogy osztrákok nyerjenek háborút – kiabálta a kapitány.

Mindenki odafigyelt. A pap megcsóválta a fejét.

- Ez nem igaz – mondta.
- Pap nem akarni támadni. Pap akarni, hogy mi nem támadni soha.
- Ez nem igaz – mondta a pap. – Ha háború van, akkor tudom, hogy támadni kell.
- Támadni kell! Támadni fogunk!
- A pap bólintott.
- Hagyd már békén – mondta az őrnagy. – A pap jót akar.
- Akármit akar, támadni fogunk – mondta a kapitány.
- Mind fölkeltek az asztaltól, és elszéledtek.

4.

Másnap reggel a szomszéd kertben álló üteg lövéseire ébredtem; az ablakon besütött a nap, s én fölkeltem és kinéztem az ablakon. A kerti ösvényen vizesen csillogtak a kavicsok, és a fűszálakon is csillogott a harmat. Az üteg két lövést adott le, amitől akkora légnyomás támadt, hogy megrezzentek az ablakok, és csapkodni kezdett a pizsamám hajtókája. Az ablakból nem látszottak a lövegek, de itt kellett lenniük valahol a fejünk fölött. Elég kellemetlen dolog volt az ütegnek ez a közelsége, de még örülni kellett, hogy nem nehéztüzérség áll itt. Miközben az ablakból nézelődtem, behallatszott az országútról egy teherautó dübörgése. Felöltöztem, lementem, felhajtottam egy csésze kávé a konyhában, és kimentem a garázsba.

Egy nagy, kifeszített ponyva alatt tíz kocsi sorakozott egymás mellett. Nehéz, tompa orrú, szürkére mázolt, bútorszállító-forma sebesültszállító kocsik voltak. Az egyik kint állt az udvaron, és szerelők dolgoztak rajta, a hiányzó három pedig odafönt volt a hegyekben, a kötözőhelyeken.

– Ezt az ütetet nem szokták lőni? – kérdeztem az egyik szerelőtől.

– Nem, *signor tenente**. A kis domb teljesen eltakarja.

* Főhadnagy úr.

– Különben milyen a helyzet?
– Nem a legrosszabb. Ez a kocsi nem ér semmit, de a többi jól szalad.

Letette a szerszámot és rám mosolygott.

– Szabadságon volt?

– Igen.

Beletörölte tenyerét a kezeslábasába és elvigyorodott.

– Jól mulatott?

A többiek is vigyorogtak.

– Jól – mondtam. – Mi baja ennek a kocsinak?

– Mindene rossz. Egyszer ez, máskor az.

– Most milye rossz?

– Új dugattyúgyűrűk kellenek.

Otthagytam őket. Tovább dolgoztak a kiürített, szerencsétlen kocsin, melynek nyitva állt a motorja, és alkatrészei széjjel voltak szórva a munkapadon, én pedig bementem a ponyvatető alá, és végigvizsgáltam a kocsikat. Nem voltak túlságosan piszkosak; néhányat nemrégiben moshattak, a többin is csak por látszott. Jól megnéztem a gumikat is, nincs-e rajtuk törés vagy kőhorzsolás, de minden jó állapotban volt. Úgy látszik, nem sokat számít, itt vagyok-e, és utánanézek-e a dolgoknak, vagy sem. Valahogy úgy képzeltem, hogy a sebesültszállító kocsik karbantartása, a hiányzó alkatrészek beszerzése nélkül nem megy simán, és az sem, hogy a sebesülteket és a betegeket elszállítjuk a kötözőhelyről, továbbvisszük a gyűjtőállomásokra, és onnan, aszerint, hogy kinek hová szól a papírja, leadjuk az illetékes tábori kórházban; de nyilvánvalóan nélkülem is nagyon jól boldogultak.

– Nehezen kaptak pótalkatrészeket? – kérdeztem a szerelők őrmesterét.

– Nem, *signor tenente*.

– Hol van most a benzinkút?

– Ott, ahol volt.

– Akkor jó – mondtam, és visszamentem az épületbe, és még egy kávét ittam az étkezde asztalánál. A kávé színe halványszürke volt, és az íze édes a kondenzált tejtől. Az ablakon benézett a szép tavaszi reggel. Orromban már megkezdődött az a száraz érzés, amiből biztosra lehetett venni, hogy nagy lesz a hőség. Aznap végig-

jártam összes állomáshelyeinket odafönt a hegyekben, és késő délután kerültem haza.

Úgy látszott, hogy jóra fordultak a dolgok, míg nem voltam ott. Úgy hallottam, hamarosan megkezdődik a támadás. Az a hadosztály, amelyhez mi is be voltunk osztva, a part egyik felső szakaszán indul rohamra, s az őrnagy megmondta, hogy az én helyem a támadás alatt odakint lesz a kötőzöhelyeken. A mieinknek át kell majd kelniük a folyón a szűk völgytorkolat fölött, aztán megrohamozni a hegyoldalt. A sebesültszállító kocsik állását oly közel kell vinni a vízhez, amennyire csak lehet, és gondosan álcázni. Helyüket persze a gyalogság jelöli ki, de a mi dolgunk, hogy kiépítsük. Ez is olyan dolog volt, amitől az ember úgy képzelhette, hogy most igazi katonája egy igazi háborúnak.

Csupa por és piszok voltam, és fölmentem a szobámba mosdani. Rinaldi, a Hugo-féle angol nyelvtankönyvvel a kezében, ágya szélén ült. Fel volt öltözve, a fekete csizmáját viselte, és a haja fénylett.

– Remek – mondta, amikor meglátott. – Most elviszlek Miss Barkleyhoz.

– Nem megyek.

– Dehogynem. Eljössz, és ezzel emeled megjelenésem fényét.

– Hát jó. Csak megmosdom és átöltözöm.

– Mosdjál meg, és gyere, ahogy vagy.

Megmosdottam, lekeféltam a hajam, és elindultunk.

– Egy pillanat – mondta Rinaldi. – Talán ígyunk egy pohárral.

Kinyitotta kofferét, és kivett egy palackot.

– Csak stregát ne – mondtam.

– Nem strega. Grappa*.

– Azt igen.

Teletöltött két poharat. Kinyújtott mutatóujjal koccintottunk. Nagyon erős grappa volt.

– Még egyet? – kérdezte.

– Nem bánom – mondtam.

Megittuk a második grappát. Rinaldi helyére tette a palackot, aztán lementünk a lépcsőn. Nem esett jól a járás a házak közt a nagy forróságban, de a nap már lefelé szállt, és gyengült az ereje. Az

* Egyfajta pálinka.

angol kórház egy nagy villában kapott helyet, melyet még a németek építettek a háború előtt. Miss Barkleyval a kertben találkoztunk. Egy másik nővér volt vele. Fehér köpenyük átvilágított a lombokon, és mi egyenesen odamentünk hozzájuk. Rinaldi tisztelgett. Én is, de nem olyan feszesen.

– Jó estét – köszönt Miss Barkley. – Maga nem olasz, ugye?

– Nem.

Rinaldi a másik nővérrel csevegett. Jókat nevettek közben.

– Furcsa dolog, hogy maga az olasz hadseregben szolgál.

– Voltaképpen nem is a hadseregben. Az egészségügyieknél szolgálók.

– Akkor is furcsa. Miért csinálja?

– Magam sem tudom – mondtam. – Nincs mindig mindenre magyarázat.

– Miért nincs? Engem arra tanítottak, hogy van.

– Ennek nagyon örvendek.

– Maga szeret ilyen hangnemben társalogni?

– Én nem – mondtam.

– Akkor jó. Máris jobban érzem magam.

– Micsoda bot ez? – kérdeztem.

Miss Barkley elég magas volt. Az ápolónővérek fehér egyenruháját hordta. Haja szőke, szeme szürke, bőre leburnult a naptól. Azt hiszem, nagyon szép volt. Bőrrel áthúzott vékony nádpálcát szorongatott kezében – olyan volt, mint egy játékosztor.

– Akié ez volt, tavaly elesett.

– Szegény.

– Nagyon kedves fiú volt. Már jegyben jártunk, de a Somme-nál meghalt.

– Pokoli céció volt odaát.

– Járt ott?

– Nem.

– Én is csak hallottam róla. Itt egészen másféle háború folyik – mondta. – Ezt a pálcát küldték nekem. Az édesanyja küldte el. A többi holmijával együtt került haza.

– Sokáig jártak jegyben?

– Nyolc évig. Együtt nőttünk fel.

– Miért nem házasodtak össze? – kérdeztem.

– Nem tudom – mondta. – Talán mert buta voltam. Pedig ezt mindenképpen megtehettem volna neki, csak féltem, hogy még rosszabb lett volna.

– Talán igaza volt – mondtam.

– Maga volt már szerelmes?

– Még nem – mondtam.

Egy padra ültünk, és én néztem őt.

– Gyönyörű a haja – mondtam.

– Tetszik magának?

– Nagyon.

– Tövig le akartam vágni, amikor meghalt.

– Mi jutott eszébe?

– Tenni akartam érte valamit. Tudja, azzal nem sokat törődtem, és megkaphatta volna, igazán megkaphatott volna mindent, ha sejtettem volna, hogy mi lesz. Hozzámentem volna, vagy nem mentem volna hozzá, de akkor is megkaphatott volna mindent. Most már tudom, hogy mit kellett volna csinálnom. De akkor ő nagyon kívánczokozott a frontra, és én nem gondoltam semmire.

Én nem szóltam semmit.

– Akkor nem tudtam, mit csináljak. Attól féltem, hogy még ártanék neki. Azt hittem, úgy még nehezebb lesz kibírni, de ő, szegény, elesett, és ezzel vége.

– Ki tudja – mondtam.

– Vége – mondta. – Ez a vége mindennek.

Odanéztünk, ahol Rinaldi és a másik nővér beszélgetett.

– Hogy is hívják azt a lányt?

– Ferguson. Helen Ferguson. A maga barátja orvos, ha jól tudom.

– Orvos. Nagyon jó orvos.

– Jaj de jó. Ilyen közel a fronthoz ritka az olyan ember, aki ér valamit. Itt már nincs messze a front, ugye?

– Nincs.

– Egy kicsit furcsa ez a front – mondta. – De nagyon szép. Igaz, hogy hamarosan kezdődik a támadás?

– Igaz.

– Akkor lesz dolgunk. Most nincs mit csinálnunk.

– Mikor lett magából ápolónő?

– Ezerkilencszáztizenöt végén. Akkor, amikor ő bevonult. Emlékszem, az a buta gondolat járt a fejemben, hátha épp abba a kórházba hozzák, ahol én dolgozom... Egy kardvágással, úgy képzeltem, s fehér kötéssel a homlokán. Vagy puskagolyóval a vállában, szóval ilyen festőien.

– Ez a harctér igazán festői.

– Igaz. Az emberek el sem bírják képzelni, hogy Franciaországban mi történik. Ha tudnák, nem harcolnának tovább. Ő sem kardvágást kapott. Diribdarabra tépték.

Én megint nem szóltam semmit.

– Azt hiszi, hogy ez örökké tart? – kérdezte.

– Nem.

– Hát mi fogja megállítani?

– Valahol megroppan valami.

– Mi fogunk megroppanni. Mi fogunk megroppanni Franciaországban. Az nem lehet, hogy olyan dolgok történjenek, mint a Somme-nál, és meg ne roppanjon valami.

– Itt nem roppan meg semmi.

– Azt hiszi?

– Azt. Tavaly nyáron nagyon szépen ment minden.

– Akkor is – mondta. – Bárhol jöhet egy roppanás.

– Talán a németeknél.

– Nem – mondta. – Azt nem hiszem.

Átétáltunk Miss Fergusonhoz és Rinaldihoz.

– Szereti Olaszországot? – érdeklődött Rinaldi Miss Fergusonnál, angol nyelven.

– Eléggé szeretem.

– Én nem megérteni – csóválta a fejét Rinaldi.

– *Bastante bene** – tolmácsoltam, de ő csak csóválta a fejét.

– Nem jól van így. Maga szereti Angliát?

– Nem valami nagyon. Tudniillik skót vagyok.

Rinaldi kifejezéstelenül meredt rám.

– A hölgy skót – mondtam neki olaszul –, így hát Skóciát jobban szereti, mint Angliát.

– De Skócia az Anglia.

* Elég jól.

Ezt lefordítottam Miss Fergusonnak.

– *Pas encore** – mondta Miss Ferguson.

– Igazán nem?

– Soha. Mi nem szeretjük az angolokat.

– Nem szereti az angolokat? Nem szereti Miss Barkley?

– Ó, az más. Különb is, benne skót vér is folyik. Nem kell mindent szó szerint venni.

Még beszélgettünk egy kicsit, aztán elbúcsúztunk. Hazafelé menet Rinaldi kijelentette:

– Jobban tetszel Miss Barkleynak, mint én. Ez tiszta sor. De a skót kislány is nagyon csinos.

– Nagyon – mondtam. – Tetszik neked?

– Nem – mondta Rinaldi.

5.

Másnap délután megint elmentem Miss Barkleyhoz. Minthogy a kertben nem láttam, hátramentem a villa oldalkapujához, ahová a sebesültszállító autók szoktak fölhajtani. Odabent beleütöttem a főnövére, aki közölte, hogy Miss Barkley szolgálatban van.

– Háború van – tette hozzá –, hisz tudja.

– Tudom – feleltem.

– Maga az az amerikai, aki az olasz hadseregben szolgál? – kérdezte.

– Igen, asszonyom.

– Mi jutott eszébe? Miért nem jelentkezett minálunk?

– Nem is tudom – feleltem. – Nem jelentkezhetnék most?

– Azt hiszem, most már nehezen menne. Mondja csak el: miért csapott föl az olaszok közé?

– Épp itt voltam Olaszországban – mondtam. – És tudok olaszul.

– Ó – mondta. – Én is tanulok. Gyönyörű nyelv.

* Még nem.

– Valahol azt hallottam, hogy két hét alatt meg lehet tanulni olaszul.

– Jaj, de nem nekem. Én két hét alatt nem tanulom meg. Hónapok óta tanulok. Ha Miss Barkleyt akarja látni, eljöhet hozzám két óra után. Akkor már nem lesz dolga. De nehogy egy rakás olaszt is magával hozzon!

– Még a gyönyörű nyelv kedvéért sem?

– Nem. Még gyönyörű egyenruhájuk kedvéért sem.

– Jó estét – mondtam.

– *A rivederci, tenente.**

– *A rivederla.*

Tisztelegtem neki, és elmentem. Az ember pokoli zavarba jött, ha idegeneknek az olasz szabályok szerint tisztelegtek. Úgy látszik, az olasz tisztelegés nem alkalmas exportcélokra.

Nagy volt a hőség. Fölmentem a folyó partján egészen a plavai hídfőig. Ez volt az a pont, ahol a támadás megindult. A túlparton tavaly még képtelenség lett volna előretörni, mert a szorostól a pontonhídig csak egyetlen út vezetett, és az is gépfegyver- és ágyútűz alatt állt majdnem egy mérföldnyi szakaszon. Azonkívül nem is volt elég széles ahhoz, hogy az offenzívához szükséges utánpótlást elbírja, és az osztrákok ripityára vertek volna minket. De azóta az olaszok átkeltek a folyón, és a túlparton is megvetették a lábukat körülbelül másfél mérföldnyi mélységben. Nagyon undok hely volt, és rejtély, hogy az osztrákok miért hagyták, hogy mi bevegyük magunkat oda. Az a gyanúm, hogy valami kölcsönös és néma engedékenység is szerepet játszott a dologban, mert az osztrákok is tartottak egy hídfőállást valamivel lejjebb, a folyó innenső partján. Itt az osztrák lövészárok a hegy oldalán alig pár méternyire volt az olaszokétól. Ezen a helyen egy kisváros állt valamikor, de már csak téglatorrmelék maradt belőle. Egy vasútállomás maradványait is föl lehetett fedezni, és egy összetört hidat is, de ezt nem lehetett kijavítani és használni, mert az osztrákok egyenesen reá láttak.

Végigmentem a keskeny autóúton, leereszkedtem a folyóhoz, ott hagytam az autót a kötözőhelyen, a domb tövében, átkeltem a pontonhídon, mely jól el volt rejtve egy hegyecske hónaljában, s a

* Vizszontlátásra, főhadnagy.

lövészárkon végigmenve eljutottam a rommá vert városkába, és azon túl egészen odáig, ahol a lejtő kezdődött. Mindenki fedezékben volt. Ott álltak a rakéták a kivetőkészülékekben, lövésre készen, hogy tüzéségi támogatást kérjenek vagy fényjeleket adjanak, ha elszakadnának a telefonvezetékek. Nagy volt a csend, a hőség és a piszok. A szögesdróton keresztül néztem az osztrák állások felé, de nem láttam senkit. Az egyik bunkerban ittunk egy ismerős kapitánnyal, aztán visszamentem a hídon át.

Már majdnem elkészült az új, széles országút, mely átvágott a hegyen, és zezzugosan ereszkedett le a hídra. Mihelyt elkészül ez az út, kezdődik a támadás. Lefelé az erdőn vezetett át, éles kanyarokkal. Az volt a terv, hogy lefelé mindent az új országúton kell szállítani, visszafelé pedig a régi, keskeny úton haladjanak az üres teherautók meg a szekerek és a megrakott sebesültszállító kocsik. A kötözőhelyet a folyó osztrák oldalára telepítették, a hegy lábához. A sebesülteket hordágyon kell majd átcipelniük a hídon, akkor is, amikor javában özönlik át rajta a támadó katonaság. Jól körülnéztem, és arra a következtetésre jutottam, hogy az új útnak körülbelül jó mérföldnyi szakaszát, nevezetesen azt, ahol az emelkedő kezdődik, az osztrák tüzéség zavartalanul bombázhatja. Ebből tehát csak valami nagy disznóság lehet. Szerencsére találtam egy védett helyet, ahol a sebesültszállító kocsik biztonságban várhatnak, míg áthozzák a pontonhídon a sebesülteket. Visszafelé szívesebben mentem volna végig az új országúton, de az még nem volt készen, bár látszott, hogy gondosan építik, a szélessége elegendő, és a lejtése is megfelelő, s a kanyarok is nagyon biztonságosnak ígérkeztek itt-ott, ahol átlátszottak az erdő valamelyik irtásán. A kocsi parkunk elég megbízható féktípussal volt felszerelve, s lefelé jövet amúgy is terhelés nélkül jönnek majd az autók. Végül a keskeny úton hajtottam hazafelé.

Két *carabinieri** megállította a kocsimat. Várakozni kellett egy darabig, mert bombatalalat érte az úttestet. Amíg vártunk, három újabb találat érte az utat. Hetvenhetes lövedékek voltak, melyek óriási légörvényt kavartak, aztán keményet dörrentek, s egy villanás után sötét füstfelhő hömpölygött végig az úton. Az egyik carabinieri intett, hogy mehetünk. Amikor a becsapódások közelébe értem,

* Csendőr.

elkerültem az út összezúzott részeit, és orromban éreztem a nagy erejű robbanóanyag, és a felhányt kő és agyag, és a megpörkölődött kovakő szagát. Visszahajtottam a villához Goriziába, és aztán, ahogy már elmondtam, Miss Barkleyhoz indultam látogatóba, aki azonban akkor éppen szolgálatban volt.

Este nagy sietve bekaptam a vacsorámat, és aztán újra elmentem abba a villába, ahol az angolok kórháza működött. Az épület tágas és szép volt, kertjében öregek és terebélyesek a fák. Miss Barkley az egyik kerti padon ült. Miss Ferguson is ott ült vele. Látszott, hogy megörültek nekem, de egy kis idő múlva Miss Ferguson bocsánatot kért, és elment.

– Itt hagyom magukat kettesben – mondta. – Azt hiszem, nem fognak unatkozni.

– Maradj csak, Helen – kérte Miss Barkley.

– Szívesen maradnék, de néhány levelet kell írnom.

– Jó éjszakát – mondtam.

– Jó éjt, Mr. Henry.

– Ne írjon olyat, amitől megharagszik magára a cenzor.

– Ne féltsen engem. Én mindenkinek azt írom, hogy ez a város csodaszép, és hogy az olaszok a világ legbátrabb katonái.

– Már látom, hogy kitüntetést fog kapni.

– Szép lenne! Jó éjszakát, Catherine.

– Nemsokára feljövök hozzád – mondta Miss Barkley.

Miss Ferguson eltűnt a sötétben.

– Kedves lány – mondtam.

– Nagyon, de nagyon kedves. Képzett betegápoló.

– Maga nem betegápoló?

– Jaj, dehogy. Én csak önkéntes kisegítő nővér vagyok. Mi agyon dolgozzuk magunkat, de mégsem bíznak meg bennünk.

– Miért nem?

– Vagyis ha csend és nyugalom van, akkor nem bíznak ránk semmit. De amikor igazán dolgoznunk kell, akkor egyszerre megbíznak bennünk.

– Mi a különbség maguk között?

– A betegápoló nővér már majdnem orvos. Hosszú-hosszú tanfolyamot végez. Mi csak amolyan gyorstalpalót.

– Már értem.

– Az olaszok nem szeretik, ha a front közvetlen közelében nők dolgoznak. Ezért nagyon szigorú itt minden. Például nem járunk ki a házból.

– De én bejöhetek a házba?

– Ó, persze. Nem kolostor ez.

– Ne beszéljünk a háborúról.

– Bajos dolog. Az ember mindig arról beszél.

– Mégse beszéljünk róla.

– Hát akkor ne.

Összenéztünk a sötétben. Azt gondoltam, hogy ilyen szépséget még nem láttam, és megfogtam a kezét.

Nem tiltakozott. Fogtam a kezét, és karomat az övé alá csúsztattam.

– Ne – mondta. De én ott hagytam a karomat, ahol volt.

– Miért ne?

– Ne.

– De – mondtam. – Kérem szépen.

Előrehajoltam a sötétségben, és meg akartam csókolni, és akkor elcsattant az arcomon egy ütés. Ő ütött pofon, teljes erővel. A szemem és az orrom kapta az ütést, és a szememből önkéntelenül kiserkedt a könny.

– Bocsánatot kérek – mondta.

– Mindjárt éreztem, hogy fölénybe kerültem.

– Magának volt igaza – mondtam.

– Nagyon sajnálom, amit tettem – mondta. – De nem bírtam elviselni ezt a nővérnek-kimenője-van históriát. Nem akartam, hogy fájjon. Pedig fáj, ugye?

Kutatva nézett rám a sötétben. Mérges voltam, de azért magabiztos: előre láttam az eseményeket, mint a lépéseket egy sakkjátszmában.

– Maga nagyon helyesen cselekedett – mondtam. – Már el is felejtettem.

– Jaj, szegényke...

– Tudja, az én egész életem egy zűrzavar volt... Csak ritkán van alkalmam angolul beszélgetni. És maga nagyon szép – mondtam, és merőn néztem rá a sötétben.

– Miért kell magának ilyeneket beszélni? Megmondtam, hogy bocsánatot kérek. És most beszéljünk másról.

– Csak ne megint a háborúról – mondtam.

Elnevette magát. Most hallottam először a nevetését. Belebámultam az arcába.

– Maga nagyon édes – mondtam.

– Ne mondjon ilyet.

– De mondok. Maga nagyon-nagyon édes. Szívesen megcsókolnám most, ha maga is úgy akarja.

Belenéztem a szemébe, és átöleltem, ugyanúgy, mint az imént, és megcsókoltam. Erőszakosan csókoltam, és magamhoz szorítottam, és széjjel akartam feszíteni az ajkát, de ő keményen tartotta magát. Még mindig mérges voltam, de ahogy magamhoz szorítottam a testét, egyszer csak éreztem, hogy végigborzong. Egyre szorosabban öleltem, már a szíve verését is éreztem, és akkor kettényílt az ajka, és hátrabillent a feje a karomra, és elfakadt sírva, a vállamra borulva.

– Jaj, szívem – mondta. – Te jó leszel hozzám, ugye, mindig jó leszel hozzám?

„Mi a csoda?” – gondoltam. Végigsimogattam a haját, és megveregtettem a vállát. Ő csak sírt.

– Ugye, hogy jó leszel? – Fölnézett rám. – Hisz úgyis oly félelmes az élet, mely előttünk áll.

Egy kis idő múlva elkísértem a villa kapujáig. Miss Barkley bement, én pedig hazasétáltam. Bementem a szobámba. Rinaldi hanyatt feküdt az ágyán, és fölnézett rám.

– Látom, szépen haladsz Miss Barkleynál.

– Barátok vagyunk.

– Olyan ragyogó a pofád, mint egy tüzelő szukának.

Nem értettem ezt a szót.

– Mint egy micsodának?

Rinaldi megmagyarázta.

– És neked – mondtam – olyan pofád van, mint amikor egy kutyát...

– Fogd be a szád – ordított rám. – Ha ez így megy tovább, még valami sértőt találunk mondani egymásnak.

Felnevetett.

– Jó éjszakát – mondtam.

– Pá, kutyus – mondta.

Párnámmal levertem a gyertyát és a sötétben ágyba bújtam.

Rinaldi azonban fölemelte a gyertyát, meggyújtotta, és tovább olvasott.

6.

Két napot kint töltöttem az állásainkban. Amikor hazakerültem, késő volt ahhoz, hogy meglátogassam Miss Barkleyt. Csak a következő nap estéjén mehettem el hozzá.

Nem volt kint a kertben, s én a kórház irodájában ültem, és vártam, míg le nem jött. Az irodának átrendezett terem falait egy csomó festett talapzaton álló márvány mellszobor díszítette, s ugyanilyen szobrok sorakoztak a hallban is, ahová az iroda nyílt. Mint minden márványszobor, ezek is a megtévesztésig hasonlítottak egymásra. Én a szobrászatot különben is halálosan unom, kivéve a bronzokat, mert azokban még van egy kis élet. A márványszobor azonban csak sírkőnek jó, habár van a világon egy szép temető is, mégpedig a pisai. A genovai már olyan, mint egy rossz szoborkiállítás. Ez a villa egy dúsgazdag németé lehetett, aki sok pénzt beleölt a szobraiba. Arra is megpróbáltam rájönni, hogy családtagokat ábrázolnak-e vagy idegeneket; de mind egyformán klasszikus volt. Hiába nézelődtem, semmit sem bírtam róluk kisűtni.

Így hát csak ültem, és forgattam a sapkámat. Voltaképpen acél-sisakot kellett volna viselnünk még Goriziában is, de ezek részben kényelmetlenek voltak, részben pedig nagyon színpadiasnak látszottak egy olyan városban, ahonnan nem ürítették ki a polgári lakosságot. Én csak akkor viseltem a magamét, ha kimentem a vonalba; erre az útra magammal vittem angol gázálarcomat is. Akkoriban osztották ki az első darabokat. Igazán olyanok voltak, mint az álarcok. Ezenfelül még ismétlőpisztolyunkat is kötelesek voltunk viselni, az orvosok és egészségügyiek éppúgy, mint a többiek. Ahogy a székek támaszkodtam, éreztem a pisztoly nyomását a derekamon. Aki nem viselte látható helyen, azt le is csukhatták ezért. Rinaldi csak

a pisztolytáskát viselte, és vécépapírral tömte tele; én azonban pisztolyt raktam bele, és igazi fegyveres banditának éreztem magam, amíg csak el nem kezdtem lövöldözni vele. Rövid csövű, 7,65-ös Astra-pisztoly volt. Ha elsütöttem, akkorát rúgott felfelé, hogy találatról szó sem lehetett. Én mégis elszántan lövöldöztem vele, mindig jóval a célpont alá tartottam, és iparkodtam megfékezni a nevésegesen rövid cső rugdalózását, míg végül sikerült is egyméternyire megközelíteni a célpontot, húsz lépés távolságból. Az ilyen sikerek után mindig rettenetesen elszégyelltem magam, hogy pisztollyal járkálok, de később hozzászoktam, és már észre sem vettem a hátam közepét csapkodó pisztolytáskát, ha azonban angolul beszélő emberekkel kerültem össze, akkor megint elővett valami homályos szégyenérzet. Most pedig ott üldögéltem az irodában, s egy küldönccféle alak rosszálló pillantásokat vetett rám az asztala mellől, én pedig hol a márványpadlót vizsgáltam, hol az oszlopokon nyugvó szobrokat, hol a falfreskókat, és vártam Miss Barkleyt. A freskók nem voltak csúnyák. Minden freskó megszépül, amikor hámlani kezd, és elveszti a színét. Megláttam Catherine Barkleyt és fölálltam. A halon jött keresztül; nem látszott nagyon magasnak, ahogy jött felém, de nagyon szép volt.

– Jó estét, Mr. Henry – mondta.

– Jó estét – mondtam.

A küldönc csupa fül volt az íróasztalnál.

– Ülünk le itt, vagy menjünk ki a kertbe?

– Menjünk sétálni. Odakint sokkal hűvösebb van.

A küldönc mereven utánunk nézett, miközben Miss Barkley kilépett a kapun, s én követtem. Néhány lépést tett a kavicsos úton, aztán hozzám lépett.

– Hol voltál?

– Kint a vonalban.

– Legalább megüzented volna.

– Nem lehetett – mondtam. – És különben is azt hittem, hogy hamar visszajövök.

– Egy szót azért üzenhettél volna, szívem.

Letértünk a kavicsos kocsuiútról a fák közé. Először kézen fogtam, aztán megállítottam és megcsókoltam.

– Gyere, menjünk el valahová.

– Nem szabad. Csak itt sétálhatunk. Nagyon sokáig nem jöttél.

– Három napig. És már itt vagyok.

Rám pillantott.

– Szeretsz te?

– Szeretlek.

– Ugye, már mondtad, hogy szeretsz?

– Mondtam – hazudtam. – Szeretlek – pedig tudtam, hogy akkor mondom először.

– És ezentúl így szólítasz: Catherine.

– Catherine.

Egy ösvényen mentünk végig. Egy fa alatt megálltunk.

– Mondd ezt: „Visszajöttem hozzád, Catherine, az éjszakában.”

– Visszajöttem hozzád, Catherine, az éjszakában.

– Ó, szívem, ugye, visszajöttél, ugye, vissza?

– Visszajöttem.

– Nagyon szeretlek, és úgy szenvedtem miattad... Ugye, te nem mész el?

– Én nem. Én mindig visszajövök.

– Ó, hogy szeretlek. Kérlek, ne vedd el onnan a kezedet.

– Nem vettem el.

Magam felé fordítottam, hogy láthassam csók közben az arcát, és észrevettem, hogy csukva tartja a szemét. Előbb az egyik szemét csókoltam meg, aztán a másikat. Gondoltam, talán egy kicsit hóbor-tos ez a lány. De az se baj. Nagyon jó, hogy ilyen bolond. Hogy hol-nap mi lesz, arra nem gondoltam. Mégiscsak jobb volt itt lenni, mint esténként elbaktatni a tisztí bordélyba, ahol a lányok az ember tér-dén lovagolnak, és fordítva nyomják a sapkát az ember fejére, ami a ragaszkodás jele, miközben elmennek kirándulni az emeleti szo-bákba valamelyik tisztársunkkal. Tudtam, hogy nem vagyok sze-relmes Catherine Barkleyba, és nem is akartam beleszeretni. Szó-rakozás volt, olyan, mint a bridzs, csak számok helyett szavakat kel-lett mondani. Amikor az ember leül bridzsezni, elhitei magával, hogy pénzért játszik, vagy meg akarja nyerni a tétet. Itt azonban szó sem volt róla, hogy mi a tét, ami egy cseppet sem hiányzott nekem.

– Nem tudsz valami helyet, ahová elmehetnénk? – kérdeztem, mert tapasztalatból tudtam, milyen bajos dolog, ha az ember hosz-zasan szerelmeskedik, és közben állnia kell.

– Nincs olyan hely – mondta. Már teljesen kijózanodott, a mámor elszállt.

– Ülünk le ide néhány percre.

Leültünk egy kopott kőpadra. Fogtam Catherine Barkley kezét; hogy átöleljem, azt nem engedte meg.

– Nagyon elfáradtál? – kérdezte.

– Nem.

Sokáig nézte a füvet a pad előtt.

– Nem valami szép játékot játszunk – mondta aztán.

– Micsoda nem szép?

– Ne tégy úgy, mintha nem értenél.

– Szavamra mondom, nem értelek.

– Te nagyon kedves fiú vagy – mondta. – És olyan jól játszod a szerepedet, hogy jobban már nem is lehet. De azért a játék mégsem szép.

– Te mindig kitalárod az emberek gondolatait?

– Nem mindig. De a tiedet mindig, szívem. Semmi okod úgy tenni, mintha szeretnél engem. És ebből ma estére elég is lesz. Miről szeretnél velem beszélgetni?

– De hiszen én szeretlek!

– Kérlek, ne hazudj nekem, ha nem muszáj. Nagyon szép kis színházban volt részem, de most már vége az előadásnak. Amint látod, nem ment el az eszem, és egyetlen kerekem se hiányzik. De néha rám jön valami, és akkor számárságokat mondok.

– Édes Catherine – mondtam, és megszorítottam a kezét.

– Catherine... milyen furcsán hangzik ez a te szádból. Egészen másképp mondod ki, mint ő. De azért te is kedves vagy. Te nagyon jó fiú vagy.

– Ezt mondta a pap is.

– Mert igaz. Te nagyon jó vagy. Eljössz máskor is?

– Persze.

– De akkor már nem kell azt mondanod, hogy szeretsz. Egy időre kigyógyultam ebből.

Fömlállt, kezét nyújtott.

– Jó éjszakát.

Meg akartam csókolni.

– Kérlek, ne – mondta. – Borzasztó fáradt vagyok.

- Csókolj meg – kértem.
- Mondom, hogy fáradt vagyok, szívem.
- Csókolj meg.
- Nagyon-nagyon akarod?
- Nagyon.

Megcsókoltuk egymást, de ő rögtön kibújt a karomból.

- Ne, kérlek, ne... Jó éjszakát, szívem.

Elkísértem a bejáratig, és szemmel követtem, ahogy végigment a hallon. Nagyon szerettem nézni a járását. Ő a hallon ment keresztül, én pedig hazamentem. Fülledt éjszaka volt, és odafönt a hegyekben már lassan forgásnak indultak a kerekek. A San Gabrieléről idevillantak a torkolattüzek.

A Villa Rossa előtt megálltam. A zsalukat már kinyitották, pedig még nagy volt a mozgás odabent. Valaki énekelt. Továbbmentem, hazafelé. Vetkőztem, amikor Rinaldi bejött.

– Hohó! – mondta. – Nem megy a dolog. Fejjel ment a falnak a kutyus?

- És te hol jártál?

– A Villa Rossában. Nagyon tanulságos eszmecsere folyt. Mindnyájan énekeltünk. És merre volt a kutyus?

- Benéztem az angolokhoz.

– Boldog vagyok, hogy nem hagytam magam behálózni az angoloktól.

7.

Másnap délután a legközelebb fekvő hegyi állásunkról tértem vissza, és odaálltam a kocsival a *smistamento* elé, ahol a betegeket és a sebesülteket osztályozták, különböző tábori kórházakba irányítják, és ezt rávezetik a kórlapjukra. Én ültem a kormánynál, s a kocsi-ban maradtam; a sofőr vette át a papírokat. Melegen sütött a nap, az égbolt kéken ragyogott, s az országutat fehéren megülte a por. Ültem a Fiat magas ülésén, és nem gondoltam semmire. Az országúton egy ezred menetelt, azt bámultam. A katonák kivörösödtek a melegtől,

és izzadtak. Néhányan a fejükön hordták acélsisakjukat, de a legtöbben a hátizsákjukra csatolták. Jórészt túl nagyok voltak a sisakok, és a katonák fülén himbálóztak. A tisztek mind viselték a sisakot, de az övék jobban illett a fejük méretéhez. A Brigata Basilicatanak körülbelül a fele vonult el mellettem, piros-fehér csíkos parolijukról meg lehetett őket ismerni. Az ezred már rég elment, de még mindig jöttek a lemaradottak, akik nem bírtak lépést tartani a szakaszukkal. Porlepetten, verejtékezve vánszorogtak, némelyik alig állt a lábán. Amikor már az utolsók is elbotorkáltak, még egy katona jött. Sántikálva húzta a lábát, aztán megállt, és leült az árokpártra. Kiszálltam az autóból, és odamentem hozzá.

– Mi baja?

Föltekintett rám, aztán feltápászkodott.

– Mindjárt továbbmegyek.

– Mi történt magával?

Vállat vont.

– A háború.

– Mi baja a lábának?

– Semmi. Sérvem van.

– Miért nem viszik magát valamelyik járművön? – kérdeztem.

– Miért nem megy kórházba?

– Nem engednek. Szándékosan vesztettem el a sérvkötőmet, mondta a hadnagy úr.

– Várjon, kitapogatom.

– Már egészen kijött.

– Melyik oldalon?

– Itt.

Megtapogattam.

– Köhögjön – mondtam.

– Félek, hogy akkor még jobban kijön. Reggel óta máris a kétszeresére nőtt.

– Üljön le – mondtam. – Mihelyt ezeknek a sebesülteknek kiállították az okmányait, felültetem magát a kocsira és elviszem az ezrede orvosához.

– Azt fogja mondani, készakarva csináltam.

– Nem mondhat semmit – feleltem. – Ez nem sebesülés. Ez már a háború előtt is megvolt.

- Csakhogy elvesztettem a sérvkötőmet.
- Ne féljen, kórházba küldik.
- Én inkább itt szeretnék maradni, *tenente*.
- Nem lehet. Nincsenek itt a papírjai.

A sofőr kilépett az ajtón, és hozta a kocsira rakott sebesültek papírjait.

– Négy a 105-ösbe. Kettő a 132-esbe – mondta. Ezek tábori kórházak voltak a folyó túlsó partján.

– Maga vezessen – mondtam.

A sérves katonát fölsegítettem mellénk, a sofőrülésre.

– Tud angolul? – kérdezte.

– Persze.

– Mit szól ehhez a háborúhoz? – folytatta angolul.

– Utálom.

– Én is utálom. Szűzanyám, de még hogy utálom.

– Maga járt Amerikában?

– Pittsburghben jártam. Magáról tudtam, hogy amerikai.

– Nem beszélek elég jól olaszul?

– Mégis tudtam, hogy amerikai.

– Még egy amerikai – mondta a sofőr olaszul.

– Nézze, főhadnagy úr. Mindenáron a saját ezredemnél akar leadni?

– Muszáj.

– Tudniillik a század orvosa már tud erről a sérvről. Én ugyanis, hogy ne kelljen visszamenni a vonalba, eldobtam azt a bűdös sérvkötőt.

– Értem.

– Vigyen el máshová. Akárhová.

– Ha közelebb volna a front, leadhatnám valamelyik elsősegélyhelyen. De itt hátul már okmányok kellene.

– De ha visszamegyek az ezredemhez, akkor megoperálnak, aztán állandó frontszolgálatra osztanak be.

Gondolkoztam, hogy mit lehetne csinálni.

– Azt hiszem, maga sem örülne neki, ha kidobnák az első vonalba – mondta.

– Nem én.

– Szűzanyám, hogy utálom ezt a háborút!

– Hallgasson ide – mondtam. – Maga most kiszáll. Rögtön beleszik az árokba, de úgy, hogy púp nőjön a fején. Visszafelé jövet felzedem magát, és leadom valamelyik kórházban. Aldo, álljon meg itt valahol!

Megálltunk az országút szélén. Lesegítettem a sérvest a kocsiról.

– Én itt leszek, ezen a helyen – mondta.

– Vizszontlátásra – mondtam.

Az autó elindult, és egy mérfölddel följebb újra elmentünk az ezred mellett, átkeltünk a folyón, melynek vize még zavaros volt az olvadt hólettől, és gyorsan rohant el a híd pillérei között, aztán továbbmentünk a síkságon keresztül, és leadtuk a sebesülteket abba a két kórházba, ahová kellett. Visszafelé jövet én vezettem a kocsit, és valósággal száguldottam az üres kocsival, hogy megtaláljam a pittsburghi katonát. Először az ezrede mellett hajtottunk el, mely még izzadtabb volt, és még lassabban vánszorgott, mint az előbb, aztán a lemaradottak következtek. Egyszer csak észrevettünk egy lófogatú sebesültszállító kocsit az országúton. Két szanitéc éppen a sérvest emelte a kocsira. Visszajöttek érte. Amikor meglátott, szomorúan csóválta a fejét. Az acélsisak nem volt rajta, a homloka, ott, ahol a haj kezdődik, vérzett. Orráról lenyúzta a bőrt, a véres seb tele volt porral, és a haja is csupa vér volt.

– Látja, mekkora daganat, főhadnagy úr? – kiáltotta. – Hiába minden. Mégis eljöttek értem.

Délután ötkor érkeztem haza, és rögtön kimentem az udvarra, ahol az autókat mossák, mert zuhanyozni akartam. Aztán fölmentem a szobámba jelentést írni; nadrágban és atlétatrikóban ültem a nyitott ablaknál. A támadás két nap múlva elkezdődik, s akkor nekem Plavába kell mennem a kocsikkal. Már nagyon régen nem írtam az Egyesült Államokba, pedig tudtam, hogy írnom kellene, de mindig halogattam a dolgot, és most már nem lehetett írni. És nem is volt miről. Küldtem egy csomó *Zona di Guerra* tábori lapot, de az előre megírt szövegből minden szót kihúztam, kivéve, hogy „jól vagyok”. Ettől biztosan boldog lesz mindenki, mert odaát azt fogják ezekről a lapokról mondani, hogy különösek és titokzatosak. Az olasz front különben is különös és titokzatos zóna, bár én azt hiszem, hogy Ausztria ellen viselt más háborúkhöz mérve, nem hiányzott a hadvezetésből az erély és az elszántság. Az osztrákok

hadseregének úgyis az az egyetlen létjogosultsága, hogy Napóleon (akármelyik Napóleon) babérokat téphessen magának. Nem bántam volna, ha nekünk is van egy Napóleonunk, de nekünk csak a pockos és pirosposztag II Generale Cadorna jutott osztályrészül, valamint a liliputi Vittorio Emmanuele, hosszú libanyakával és kecskeszakállával. A jobbszárnynak az aostai herceg volt a parancsnoka, aki talán túlságosan jóképű volt ahhoz, hogy jó tábornok is legyen, de mégis úgy látszott, hogy legény a talpán. Sokan azt szerették volna, ha ő lenne a király, mert valóban olyan volt, ahogy a királyokat elképzeljük. Egyébként bácsikája volt a liliputinak, és a harmadik hadseregnek a fővezére; mi pedig a második hadsereghez tartoztunk. A harmadik hadseregnél néhány angol üteg is szolgált. Milánóban magam is összekerültem két odavaló tüzérrel. Nagyon kellemes fickók voltak, és óriási népünnepélyt csaptunk a találkozás örömeire. Jól megtermett, de félnék és ügyefogyott fiúk voltak, akik minden eseményt tátott szájjal fogadtak. Néha arra gondoltam, hogy jó volna velük szolgálni, mert mindjárt egyszerűbbek lennének a dolgok. Igaz, hogy odaát már alkalmasint alulról szagolhatnám az ibolyát, ami itt, az egészségügyieknél csöppet sem látszott valószínűnek. Pedig előfordulhat ilyesmi nálunk is, angol sebesültszállítók is elpatkoltak néha. No de nem én. Én valahogy éreztem, hogy nem halok meg. Legalábbis ebben a háborúban nem. Nem volt közünk egymáshoz. Ugyanolyan veszélytelen volt számomra, mint amikor a mozivásznnon lövöldöznek a katonák. De azért, Isten látja a lelkemet, elegendő volt belőle. Talán az idén nyáron vége lesz. Ki tudja, talán összeroppannak az osztrákok. Eddig még minden háborúban összeroppantak. Isten tudja, hol a hiba ebben a háborúban. Mindenki azt meséli, hogy a franciák kikészültek. Rinaldi például úgy tudta, hogy a francia katonaság föllázadt és Párizs ellen vonult. Erre kérdeztem, hogy mi lett ebből, amire azt mondta: „Ó, hát valahogy megállították őket.” Én szívesen bevonulnék Ausztriába, de háború nélkül. Elmennék a Fekete-erdőbe. Elmennék a Harz-hegységbe. Sajnos, sejtelmem sincs, hol az a Harz. De még a Kárpátokban is harcolnak, pedig oda nem is akarok elmenni, akármilyen szép ott. És elmennék Spanyolországba is, ha nem volna háború.

Lement a nap, s a levegő is lehűlt. Vacsora után átmegegyek Catherine Barkleyhoz. Milyen jó volna, ha itt ülne mellettem. Az is jó

volna, ha Milánóba utazhatnék vele. Elvinném a Covába vacsorázni, aztán végigsétálnék vele a Via Manzoni, kettesben a forró estében, át a tulsó partra, aztán tovább a csatorna mentén, és aztán elvinném a szállodába. Azt hiszem, eljönne velem. Azt hiszem, elhítené magával, hogy én vagyok a vőlegénye, aki hősi halált halt, és a főbejáraton mennénk be, miközben a kapus mélyen megemelné a tányérsapkáját, én pedig megállnék a portás asztalánál és elkérném a kulcsot, s ő a lift előtt várna rám, aztán beszállnánk a liftbe, mely édes lassúsággal vinne fölfelé, és minden emeletnél kattanna egyet, és végre megérkeznénk, és a boy kinyitná az ajtót és kilépne, és ő kiszállna, és én is kiszállnék, és végigmennék a folyosón, és kinyitnám a kulccsal az ajtót, és bemennék, és fölvenném a telefont, és rendelnék a szobába egy üveg fehér caprit, jéggel töltött ezüst vödörben, és amikor a pincér végigjönne a folyosón, hallani lehetne, ahogy a jégdarabok odakoccannak a vödör falához, és aztán kopogna a pincér, és én kiszólnék, hogy köszönöm szépen, csak tegye le kint az ajtóhoz. Akkor már nem lenne rajtunk ruha, mert akkor már nem bírnanak tovább a meleget, és tárva-nyitva az ablak, és fecskék cikáznak a háztetők között, és később, amikor besötétedne és kihajolnánk az ablakon, picike denevérek vadásznának a házak közt, és lecsapnának az utcai fáig, és iszogatnánk a caprit, és aztán megnéznénk, be van-e zárva az ajtó, és nagy forróság lenne, és csak egy szál lepedő és a végtelen éjszaka, és mi egyre ölelkeznénk abban a forró milánói éjszakában. Körülbelül így történne minden. Most gyorsan eszem valamit, és aztán meglátogatom Catherine Barkleyt.

A vacsoránál megint borzasztó sokat beszélt mindenki, és nekem velük kellett innom, mert baj lett volna a barátsággal, ha nem iszom velük ezen az estén. Hosszú beszélgetést folytattam a papunkkal Írország hercegérsekéről, aki a jelek szerint fennkölt jellem lehetett, és akit nagyon súlyos sérelmek értek, olyan sérelmek, melyekben nekem mint amerikai állampolgárnak tetemes részem volt, s én úgy tettem, mintha mindent tudnék ezekről a sérelmekről, pedig akkor hallottam róluk először. Súlyos illetlenség lett volna, ha nem tudok semmit ezekről a sérelmekről, főleg azután, hogy kimerítő magyarázatot kaptam e sérelmek okairól, melyek, ha nem tévedek, valamilyen félreértésen alapultak. Rémlik, nagyon szép neve volt, és valahonnan Minnesotából származott, és ebből gyönyörű neveket

lehetett csinálni, mint például Írország Hercegeérseke Minnesotából, és Írország Hercegeérseke Wisconsinból, és Írország Hercegeérseke Dakotából. Az is nagyon mulatságos volt, hogy Dakota pont úgy hangzott, mint „Rakd oda”. Habár persze nem erről van szó. „Értem, atyám, ez nagyon komoly dolog. Súlyos ügy. Bizony, atyám. Talán, atyám. Ki tudja, talán mégsem, atyám. Ön jobban tudja, atyám.” A pap csupa szív ember volt, csak halálosan unalmas. A többiek nem voltak csupa szív emberek, csak halálosan unalmasak. A király azonban csupa szív volt, de unalmas. A bor csak rossz volt, de nem unalmas. Lassan leáztatta a fogak zománcát, és hátul, a szájpaddal, rárakta.

– Azt a papot börtönbe csukták – mondta Rocca –, mert megtalálták a háromszázalékos kötvényeket a reverendája alatt. Az eset Franciaországban történt, minálunk nem merték volna letartóztatni. Ő azt állította, hogy nincs tudomása az ötszázalékos kötvényekről. Béziers-ben történt a dolog, én véletlenül ott voltam, és az újságban olvastam az esetet. Rögtön elmentem a börtönbe, és azt mondtam, hogy beszélni akarok a pappal. Nyilvánvaló volt, hogy ellopta a kötvényeket.

– Egy szót sem hiszek az egészből – mondta Rinaldi.

– Ahogy parancsolod – mondta Rocca. – Én csak a pap kedvéért mesélem el a történetet, mely nagyon tanulságos. Ő is pap, bizonyára érdekl.

A pap csak mosolygott.

– Folytassa – mondta. – Figyelemmel hallgatom.

– Persze a kötvények egy részéről nem tudott számot adni, de a háromszázalékosak mind ott voltak nála, és még egy csomó helyi értékpapír, már nem tudom pontosan, hogy mifélek. Nos, amint mondom, bementem a börtönbe, és most jön a történet csattanója, mert amikor megálltam a pap cellája előtt, mintha gyónni jöttem volna, így szóltam hozzá: „Oldozz fel, atyám, mert vétkeztl!”

Mindenki harsányan kacagott.

– És mit mondott a pap? – kérdezte a mi papunk.

Rocca azonban tette magát, mintha nem hallaná a kérdést, és hozzám fordult, és elkezdte magyarázni a csattanót.

– Remélem, megértette a viccet? – kérdezte.

Úgy látszik, nagyszerű vicc volt, ha az ember kellőképpen oda-

figyelt. Ismét bort töltöttek a poharamba, s erre elmondtam annak az angol közkatonának az esetét, akit a zuhany alá állítottak. Erre az őrnagy is mondott egy történetet tizenegy csehszlovák bakáról és egy magyar szakaszvezetőről. Megint töltöttek nekem, és erre elmondtam egy történetet arról a zsokeréről, aki egy garast talált az utcán, amire az őrnagy azt mondta, hogy tud egy hasonló olasz történetet a hercegnőről, aki nem tudott éjjel aludni. Ennél a történetnél a pap kiment az étkezdéből, és erre elmondtam egy viccet arról az utazóról, aki a hajnali vonattal érkezett Marseille-be, épp amikor tombolt a *mistral**. Ekkor az őrnagy azt mondta, hogy őneki már jelentették, milyen jó ivó vagyok én. Nem vagyok jó ivó, mondtam. „De igenis, jó ivó vagy” – mondta az őrnagy, és Bacchusra megesküdött, hogy ezt mindjárt ki is próbáljuk. Nem Bacchusra, mondtam. Nem Bacchusra. De igenis Bacchusra, mondta, mégpedig úgy, hogy Bassi Filippo Vicenzával páros versenyben igyunk egy poharat a másik után, ki bírja tovább. Bassi kijelentette, hogy a próba nem érvényes, mert ő máris kétszer annyit ivott, mint én. Azt válaszoltam, hogy Bacchus vagy nem Bacchus, Filippo Vicenza Bassi vagy Bassi Filippo Vicenza, ez az állítás nem más, mint aljas rágalom, mert ellenfelem egy csöpp bort sem ivott egész este, és különben sem lehet megállapítani, hogy mi a neve. Ő azt kérdezte, hogy engem Frederico Enricónak vagy Enrico Fredericónak hívnak-e, mert ezt sem lehet megállapítani. Erre azt mondtam, lássuk, ki bírja tovább. Bacchus nevének emlegetését azonban nem vagyok köteles eltúrní. Erre az őrnagy két óriási korsó vörösbort hozatott, de amikor derékig kiittam a korsót, nem bírtam tovább. Eszembe jutott, hogy hová akartam menni.

– Bassi a győztes – mondtam. – Ő különb ember, mint én. Nekem el kell mennem.

– Valóban el kell mennie – mondta Rinaldi. – Randevúja van. Mindent tudok a dologról.

– El kell mennem – mondtam.

– Hát akkor legközelebb – mondta Bassi. – Legközelebb, amikor erősebben állsz a lábodon.

* Hideg északi szél a francia tengerparton.

Barátságosan hátra vágott. Az asztalon gyertyák világítottak, s a tiszték nagyon jól érezték magukat.

– Jó éjszakát, uraim – mondtam.

Rinaldi velem jött. A kerti ösvényen így szólt hozzám:

– Részeg vagy. Ne menj most oda.

– Ne félj, Rini. Igazán nem vagyok részeg.

– Legalább harapj szét egy pörkölt kávé.

– Marhaság.

– Mindjárt hozom. Addig sétálj itt föl és alá, kutyus.

Kihozott egy marék pörkölt kávé.

– Rágd, kutyus, rágd, aztán isten hozzád.

– Bacchus – mondtam.

– Mondok valamit. Elkísérlek, kutyus.

– Nincs semmi bajom.

Az egész úton velem jött a városon keresztül, és én közben rágszáltam a pörkölt kávé. Ahol az út elágazott az angolok villája felé, Rinaldi megállt és elbúcsúzott.

– Jó éjszakát – mondtam. – De miért nem jössz be?

– Nem megyek – és rázta a fejét. – Én a könnyebb örömök kedvelője vagyok.

– Nagyon szépen köszönöm a kávé.

– Nincs mit, kutyus.

Bementem a kapun és tovább a kocsúton. Kétoldalt élesen és tisztán rajzolódtek az égre a ciprusok körvonalai. Visszafordultam és láttam, hogy Rinaldi ott áll, és néz utánam. Integtettem neki.

A villa nagy fogadószobájában ültem, és vártam Catherine Barkleyt. Aztán hallottam, hogy valaki végigjön a hallon. Elébe mentem, de nem Catherine volt. Miss Ferguson jött le.

– Jó estét – mondta. – Catherine sajnálja, hogy nem tud lejönni ma este. Arra kért, hogy mondjam meg magának.

– Nagyon sajnálom. Remélem, nem beteg.

– Nem érzi jól magát.

– Mondja meg neki, hogy nagyon sajnálom.

– Meglesz.

– Mit gondol, ha holnap eljönnék meglátogatni, örülne nekem?

– Azt hiszem, igen.

– Nagyon szépen köszönöm – mondtam. – Jó éjszakát.

Kiléptem a kapun. Hirtelen rám szakadt a magány. Nagy ürességet éreztem. Úgy látszik, nem vettem komolyan ezt a látogatást, ittam, becsíptem, és majdnem elfelejtettem eljönni. De most, amikor itt álltam, nagy ürességet éreztem magamban, mert nem láthattam Catherine Barkleyt.

8.

Másnap délután hallottuk, hogy nagy támadást indítunk a folyó fölső szakaszán, és mitőlünk odarendeltek négy kocsit. Biztosat azonban senki sem tudott mondani, habár mindenki nagy határozottsággal nyilatkozott, és részletes stratégiai tájékozottságot mutatott. Én az első kocsiban ültem, és amikor odaértünk, ahol az angolok kórháza előtt elágazik az út, szóltam a vezetőnek, hogy álljon meg. A többi kocsi felzárkózott, én kiszálltam, és meghagytam a sofőröknek, hogy menjenek tovább. Ha nem érzük őket utol a cormonsi útkereszteződésig, akkor ott várjanak meg minket. Végigszaladtam a kerti úton, és a felvételi irodában megkérdeztem, hogy hol van Miss Barkley.

– Szolgálatban van.

– Csak egy pillanatig szeretnék vele beszélni.

Az ordonánc elment érte, és mindjárt vissza is jött vele.

– Csak azt jöttem megkérdezni, hogy jobban van-e? Mondták, hogy szolgálatban van, de én mégis lehívtam.

– Már egészen jól vagyok – mondta. – Azt hiszem, a hőség vert le a lábamról tegnap.

– Már mennem is kell.

– Kikísérem a ház elé.

– Örülök, hogy jobban vagy – mondtam odakint.

– Jól vagyok, szívem. Átjössz este?

– Nem lehet, mert Plavába kell mennem. Kezdődik a tánc.

– Miféle tánc?

– Semmi különös.

– De visszajössz hozzám?

– Holnap.

Valamit lekapcsolt a nyakáról, és a kezembe nyomta.

– Egy kis Szent Antal – mondta. – És holnap gyere vissza.

– De hiszen te nem is vagy katolikus.

– Nem. De azt mondják, hogy Szent Antalnak nincsen párja.

– Nagyon fogok rá vigyázni, a te kedvedért. Isten veled.

– Nem – mondta. – Nem „isten veled”.

– Rendben van. Nem mondom többé.

– Légy jó fiú, és vigyázz magadra. Nem, nem, nem csókolhatsz meg itt. Nem szabad.

– Rendben van.

Visszanéztem. Ott maradt a lépcsőn. Integetett, s én megcsókoltam a tenyeremet és fölemeltem. Még mindig integetett. Kiszaladtam az országútra, felszálltam az autóba, és elindultunk. Miss Barkley egy kis fehér fémtokba tette Szent Antalt. Kinyitottam a tokot, és tenyeremre pottyantottam az érmeckét.

– Szent Antal? – kérdezte a sofőr.

– Igen.

– Nekem is van.

Jobb kezével elengedte a kormánykereket, kigombolta a zubbonya legfelső gombját, és kihúzta a láncot az ingéből.

– Látja?

Kinyitottam a tokot és visszatettem az érmét. A vékony aranyláncot is hozzáhajtogattam, és zsebre tettem az én Szent Antalomat.

– Miért nem köti fel? – kérdezte a sofőr.

– Minek?

– Mert viselni kell. Csak úgy ér valamit.

– Rendben van – mondtam.

Kicsatoltam a zárat a láncon, átvetettem a nyakamon és bekapcsoltam. A szent most kívül himbálózott az egyenruhámon. Kinyitottam a zubbonyom nyakát és az inggalléromat, és alája csúsztattam a szentet. Menet közben még éreztem a kis fémtok mozgolódását a mellemen, de aztán megfeledkeztem róla. Amikor megsebesültem, már nem volt meg. Úgy látszik, az egyik kötözőhelyen valaki eltette emlékbe.

Amikor a hídon túljutottunk, már gyorsabban lehetett hajtani. Hamarosan észrevettük a porfelhőt a három sebesültszállító kocsni

mögött. Még nagyon kicsinek látszottak, de az út sokat kanyargott, s jól ki lehetett venni, hogy kavarodik föl a por a kerekek alól és szivárogo át az erdő fáin. Aztán utolértük és megelőztük őket, és ráfordultunk arra az országútra, mely fölvezetett a hegyekbe. Oszlopban utazni elég kellemes, föltéve, hogy az első kocsiban ül az ember. Hátradőltem az ülésen, és néztem a tájat. Itt, a folyó közelében kezdődnek a hegyek, és ahogy emelkedett az út, észak felől szemünkbe tűntek a meredek csúcsok, melyeken még ott fehérlett a hó. Ha visszaneztem, akkor a három autót láttam, amint utánunk kapaszkodtak, és láttam a porfelhőt mindegyik után. Megrakott öszvérek hosszú sorát előztük meg. Az öszvérhajcsárok, piros fezzel a fejükön, az állataik mellett baktattak. *Bersaglieri-k** voltak.

Amikor az öszvéreket elhagytuk, néptelenné vált az út. Mi egyre följebb kapaszkodtunk a hegyekbe, s egy hágón keresztül leereszkedtünk egy folyóvölgybe. Kétfelől fák szegélyezték az utat, s a jobb oldali sor fáin keresztül leláttam a folyóra, mely sebes futású és tiszta volt, de sekély. Az alacsony vízállás miatt medre tele volt vékony vízerecskékkal átszelt homokos és kavicsos szakaszokkal, aztán váratlanul kiszélesedett kőágyán, és ezüstösen fénylett. Ott, ahol a part közelében hirtelen mély lett a vízfolyás, ugyanolyan kék volt a tükre, mint az ég. Terméskő hidak íveltek át a folyón, s ezekre mindenütt keréknyomok vezettek az országút felől, és láttam a kőből épült majorságokat is, a dél felé eső falak mentén terebélyes körtefákat. Néha még a szántóföldeken is alacsony terméskő falakat lehetett látni. Jó darab ideig a völgyben vezetett az országút, aztán kanyar következett, és újra nekivágtunk a hegyeknek. A szertentin ide-oda kanyargott a gesztenyefák között, de azért elég meredek volt az emelkedő; így érkeztünk föl a hegygerincre. A fák között idelátszott már a mélyből a napfényben tündöklő folyó, mely a két hadsereget elválasztotta egymástól. Most már az új, gidres-gödörös hadiúton robogtunk tovább, mely épp a gerinc fokán vezetett végig. Északi irányban a két hegyvonulatra lehetett látni, melyeknek lábától, föl egészen a hóhatárig, sötétzölden lombosodtak az erdők, azon felül pedig fehéren szikrázott a napsütésben a hó. Utóbb, amikor még följebb kapaszkodtunk a gerincen, egy harmadik hegyvonu-

* Gyorsan mozgó lövészcsapat katonája.

lat is elém ötlött, óriási, krétafehér havasok, meg-megszakítva különös formájú fennsíkokkal. És messze, túl ezeken a havasokon, újabb hegláncok ködlöttek, oly bizonytalanul, hogy már nem is tudta az ember, igazán látja-e őket vagy sem. Mindezek a havasok az osztrákok kezén voltak, minekünk úgyszólván nem volt magaslatunk. Most az országút hirtelen jobbra fordult, és ha lefelé néztem, láttam a fák között kanyarogva a folytatását, mely innen már csak lefelé vezetett. Csapatok vonultak rajta végig, aknavetőket vonszoló öszvérek és teherautók, s ahogy ezeket sorra kikerülve egyre alább ereszkedtünk, egyszer csak újra megláttam a folyót, mélyen alattunk, partján az utak és sínek hálózatát és az öreg vasúti hidat. S odaát a túlsó parton, egy domb tövében, észrevettem annak a kisvárosnak összelőtt utcáit, melyet el kellett foglalnunk.

Már majdnem besötétedett, amikor leérkeztünk a folyópartra, és ráfutottunk a régi országútra, mely mindvégig párhuzamosan haladt a folyóval.

9.

Az országúton nagy volt a forgalom. Kétoldalt védőfalak álltak, zsúpszalmából és kukoricaszárakból összedrótózva, s ezt a síkátort ugyanilyen szalmagyékény borította, amitől olyan lett az országút, mint egy vándorcirkusz vagy egy néger falu bejárata. Miután lassan végimentünk ezen az alagúton, egy kopaszra borotvált területre értünk; itt állt valamikor a vasúti állomás. Itt mélyebben feküdt az út, mint a folyópart szintje, s a két oldalán húzódó lövészárkok tele voltak gyalogsággal. Éppen alkonyodott, s ahogy fölnéztem, jól láthattam a túlsó parton, a hegyek csúcsai fölött, a hunyó napban sötétlő osztrák megfigyelőléggömböket. Autóinkkal befordultunk egy téglagyár udvarára, melynek kemencéit és mély üregeit már előzőleg kötőzhelynek rendeztük be. Itt három ismerős orvossal találkoztam. Beszélgettem a törzsorvossal, aki megmagyarázta, hogy a támadás kezdete után, mihelyt fölraktuk a sebesülteket a kocsikra, ugyanazon a szalmával falazott alagúton kell visszamennünk, mint

amelyen jöttünk, s aztán a főúton végighajtani a hegygerince. Ott lesz az első elosztóállomásunk, ahol a várakozó kocsiknak átadhatjuk a sebesültjeinket. Azt mondta, reméli, hogy nem lesz torlódás az úton, melyen épp emiatt csak egyirányú a közlekedés. A védőfalakra azért volt szükség, mert az osztrákok egyenesen ráláttak az útra a túlsó partról.

A téglagyárat a folyó magas partja elég jól megvédte a puska- és gépfegyvertűztől. Most csak egy teljesen összelőtt híd vezet át a túlsó partra, de a tüzérségi támadás megindulásakor új hidat fognak verni a folyón át, a csapatok egy része pedig a gázlón jut át a túlsó partra, odafönt a folyókanyarban. Kipedrett bajuszú, alacsony termetű ember volt a törzsorvos, aki részt vett a líbiai háborúban, és két sebesülési érem szalagját viselte a mellén. Azt mondta, hogy ha minden simán megy, rajta lesz, hogy én is kapjak kitüntetést. Azt mondtam, hogy köszönöm a jóindulatát, de én anélkül is el fogok követni minden tőlem telhető. Megkérdeztem, van-e valahol egy bunker, ahol a sofőrjeim várakozhatnak, s ő mindjárt mellém adott egy katonát, hogy mutassa meg. Odamentünk a katonával, és szemügyre vettük a bunkert, mely nagyon jónak látszott. A sofőröknek is nagyon tetszett, s én mindjárt ott is hagytam őket. A törzsorvos megkérdezte, nem innék-e vele és két tisztársával egy kis rumot. Megittuk a rumot, és nagyon jó barátok lettünk.

Odakint már sötétedett. Megkérdeztem, hogy hány órakor indul a támadás, s ők azt válaszolták, hogy mihelyt teljesen besötétedett, rögtön. Visszamentem a sofőrökhöz, akik a bunkerben üldögéltek, de amikor beléptem, abbahagyták a beszélgetést. Mindegyiknek a kezébe nyomtam egy-egy csomag Macedóniát. Ezt a cigarettát olyan lazán töltötték, hogy kipotyogott belőle a dohány, ha az ember rágyújtás előtt össze nem sodorta a két végét. Manera meggyújtotta az öngyújtóját, mely kézről kézre járt. Olyan formája volt az öngyújtónak, mint egy Fiat autó hűtőjének.

Elmondtam nekik, amit az imént hallottam.

Passini azt kérdezte:

– Nem értem, mért nem láttuk az elosztóhelyet, amikor idejöttünk.

– Mert még előbb elkanyarodtunk az útelágazásnál.

– Pizszok egy világ lesz odafönt az úton – mondta Manera.

- Pont a hasunkba fognak belelőni.
- Ha nem hülyék.
- Jó volna egy kis harapnivalót szerezni, főhadnagy úr. Ha egyszerű rákezdtek, megette a fene a vacsorát.

Visszamentem a törzsorvoshoz. Azt mondta, hogy a tábori konyha mindjárt itt lesz, és a sofőrök is jöhetnek hamarosan, és felvehetik a gulyást. Még azt is mondta, hogy ha nincs csajkájuk, ő szívesen kölcsönadja az étkezde edényeit. Azt hiszem, mondtam, velük van a csajkájuk. Visszamentem a sofőrökhöz, és megmondtam nekik, hogy azonnal értük jövök, ha megérkezik a konyha.

Manera azt mondta, reméli, hogy hamarabb lesz meg a vacsora, mint a támadás. Aztán megint hallgattak, míg ki nem mentem. Egytől egyig autószerelők voltak, és gyűlöltek a háborút.

Kimentem az udvarra, hogy megnézzem a kocsikat, és lássam, mi történik odakint, aztán visszamentem a négy sofőrhöz a fedezékbe. A földön ültünk, hátunkat a falnak támasztottuk, és nagyokat füstöltünk. Kint már majdnem egészen sötét volt. Finom meleg áradt a bunker földjéből, s én lejjebb csúsztam ültömben, csak a vállamat vetve a falnak, elnyúltam a derekammal a földön. Jólesett egy kicsit elengedni magamat.

- Milyen csapatok támadnak? – kérdezte Gavuzzi.
- A bersaglierik.
- Mind?
- Azt hiszem.
- Összesen nincs itt annyi erő, hogy egy jó támadást lehessen kezdeni.
- Az is lehet, hogy másutt akarunk áttörni, és itt csak azért lárázunk, hogy megtévesszük őket.
- Megmondták az embereknek, hogy támadás lesz?
- Azt nem hiszem.
- Persze hogy nem mondták – jegyezte meg Manera. – Ha tudnák, nem támadnának.
- Dehogynem támadnának – mondta Passini. – A bersaglierik hülyék.
- A bersaglierik bátor és fegyelmezett katonák – szoltam közbe.
- A bersaglieriknek nagy a mellbőségük, és az arcuk piros. De mégis hülyék.

- A gránátosok viszont szép magasak – mondta Manera.
- Ez vicc volt, és mindenki nevetett rajta.
- Ott volt a főhadnagy úr, amikor nem akartak rohamra menni, és megtizedelték őket?
- Nem voltam ott.
- Nahát így volt: a roham után sorakoztatták őket, és minden tizediket kiszámolták. A carabinieriok lőtték őket agyon.
- Carabinieriok! – köpött Passini a földre. – Az semmi. Hanem a gránátosok; legalább hat láb magasak, és mégsem mentek rohamra.
- Ha senki sem menne rohamra, mindjárt vége volna a háborúnak – mondta Manera.
- Nem így volt a dolog a gránátosokkal. Azok be voltak gyuladva. Főleg a tisztek, csupa jó családból való pasas.
- Voltak tisztek, akik egyedül mentek rohamra.
- De egy őrmester agyonlőtt kettőt, aki nem akart kimászni az árokból.
- Nem igaz. A csapatok is támadtak.
- De ezeknek nem is kellett beállni a sorba, amikor kiszámolták minden tizediket.
- Nekem falumbeli az egyik, akit a carabinieriok agyonlőttek – mondta Passini. – Magas, jó kiállású gyerek volt, igazi gránátosnak való. Mindig Rómában lógott. Mindig a lányokkal. Mindig a carabinieriokkal – nevetett. – Most pedig őrszem áll a házuk előtt, föltett szuronnal. Apját, anyját, húgait nem látogathatja senki, a papa elvesztette polgári jogát, és még szavaznia sem szabad. Törvényen kívül vannak. Bárki elviheti, amijük van.
- Senki se menne rohamra, ha nem félne attól, hogy elbánnak a családjával.
- Dehogynem. Az *alpini*-k* mennének. Meg egypár bersaglieri is.
- Azokat is láttuk futni. Most megpróbálják jóvátenni.
- Ne tűrje meg ezt a hangot, *tenente*. *Evviva l'esercito!*** – mondta Passini gúnyosan.
- Én úgyis tudom, hogy beszélnek maguk – mondtam. – De ha tisztességesen bánnak az autókkal, és rendesen viselkednek...

* Hegyivadászok.

** Éljen a hadsereg!

– ...és vigyáznak, hogy más tiszték meg ne hallják – fejezte be Manera.

– Hallgassanak ide – mondtam. – Én azt hiszem, ezt a háborút végig kell csinálni. Ha az egyik fél kidől és nem harcol tovább, azzal még nincs vége a háborúnak. Csak rosszabb lenne minden, ha nem harcolnánk tovább.

– Rosszabb már nem lehet – szólt közbe tisztelettudóan Passini.
– Nincs rosszabb, mint a háború.

– A vereség rosszabb.

– Hát ezt nagyon nehéz elhinni – szólt Passini még mindig tiszteletteljesen. – Mit jelent a vereség? Az ember mehet haza.

– Utánamennek. Elveszik a házát. Elviszik a nővéreit.

– Nehéz elhinni – mondta Passini. – Mindenki ezt mégse lehet megcsinálni. Mindenki meg tudja védeni a házát. Mindenki rá tudja zárni nővéreire az ajtót.

– Még fel is akasztják. Elmennek magáért, és újra elviszik katonának. Nem egészségügyinek, hanem bakának.

– Mégsem lehet mindenkit felakasztani.

– Egy idegen országért senki sem megy ki a frontra – mondta Manera. – Az első összecsapásnál mindenki futna, amerre lát.

– Mint a csehek.

– Úgy látszik, maguk nem tudják, mit jelent a vereség, és azt hiszik, hogy nem is olyan rossz.

– *Tenente* – mondta Passini –, látom, magával lehet beszélni. Mondok valamit. Nincs rosszabb a háborúnál. Itt, a mentőkocsik mellett, el sem bírja képzelni az ember, milyen borzalmas az egész. Ha valaki el tudja képzelni, hogy milyen borzalmas az egész, akkor már nem tud csinálni semmit, mert behülyült. De vannak olyan emberek is, akik sohasem tudnak elképzelni semmit. Aztán olyanok, akik félnek a tisztjeiktől. Nohát, ilyenekkel csinálják a háborút.

– Én tudom, hogy milyen rossz, de amíg vége nincs, addig helyt kell állni.

– Nincs vége. Egy háborúnak nincs vége soha.

– De van.

Passini megrázta a fejét.

– Még ha győzünk, akkor se nyertük meg a háborút. Mondjuk, hogy elfoglaltuk a Carsót, és Montefalconát, és Triesztet. Akkor mi

lesz? Látta maga azokat a távoli hegyeket, *tenente*? Persze ha az osztrákok leteszik a fegyvert, az más. Valakinek abba kell hagynia a verekedést. Miért nem mi tesszük le a fegyvert? Ha ezek be is nyomulnak Olaszországba, majd csak megunják egyszer, és elmennek a fenébe. Van nekik is saját hazájuk... De nem, csak azért is folyik a háború.

– Maga kész szónok, Passini.

– Az ember gondolkozik. Az ember olvas. Mi nem vagyunk parasztok. Mi szerelők vagyunk. De már a parasztok is megtanulták, mit ér a háború, és nem hisznek benne. Mindenki utálja ezt a háborút.

– Minden országban egy osztály uralkodik. Ez az osztály buta, mert nem ért meg semmit, és nem is fog megérteni semmit. Ennek köszönhetjük a háborút.

– És annak, hogy meggazdagodnak rajta.

– Még azt se mindig. Ahhoz sincs elég eszük – mondta Passini.

– Merő butaságból csinálják.

– Eleget szavaltunk – mondta Manera. – Még a főhadnagy úr is meg találja sokallni.

– Ővele lehet beszélni – mondta Passini. – Ő minékünk fog igazat adni.

– No de most már elég volt – mondta Manera.

– Mi lesz azzal a vacsorával? – kérdezte Gavuzzi.

– Utánanézek – mondtam.

Gordini is felállt és kijött velem.

– Jövök segíteni. Hátha hasznomat veszi, *tenente* – mondta. Ő volt négyük közül a legjózanabb.

– Jöjjön csak – mondtam. – Majd meglátjuk, mit lehet csinálni.

Szuroksötét volt odakint, csak a fényszórók hosszú sugárnyalábja sétált ide-oda a hegyek fölött. Kint a vonalban elég gyakran láttuk ezeket a teherautókra szerelt nagy fényszórókat, ahogy álltak az éjszakában az országutakon, illetve egy kicsit oldalt, jobbra vagy balra az úttól. Egy tiszt irányította a fényszórót, s a személyzet nézte, és reszketett. Gordinival végimentünk a téglagyár udvarán, és bementünk a kötözőhelyre. Kívül zöld gallyakból összeeszkábált sátor állott a bejárat előtt, s az éjszakai fuvallat csendesen zörgette a hőségűl kiszáradt lombozatot. Bent világosság égett. A törzsorvos

egy ládán ült, és éppen telefonált. Az egyik ezredorvos elmondta, hogy a rohamot egy órával későbbre halasztották. Megkínált egy pohárka konyakkal. Végigtekintettem a széles asztalokon, a villanyfénnyben szikrázó műszereken, a bedugaszolt orvosságosüvegeken és a mosdótálakon. Gordini ott állt a hátam mögött.

A törzsorvos felállt a telefon mellől.

– Már megint elhalasztották a támadást – mondta. – De most már elkezdődik.

Amikor kimentem, láttam, hogy odakint teljesen sötét van, csak az osztrák fényszórók pásztázzák a mi oldalunkon álló hegyeket. Még egy percig teljes volt a csönd, s aztán az összes mögöttünk beásott útegekből elkezdődött a tüzéségi tűz.

– Savoia – mondta a törzsorvos.

– Én a levesért jöttem – mondtam.

Nem értette. Újra megkérdeztem, hogy mi lesz a levesünkkel.

– Nem jött meg – mondta.

Egy nagyméretű bomba csapott be és robbant föl odakint a téglaegetőben. Aztán még egy robbanás hallatszott, de még a nagy durranásokon keresztül is hallani lehetett a leomló téglá és vakolat csendesebb potyogását.

– Nem kaphatunk semmi ennivalót?

– Egy kis *pasta asciutta*-t* tudok adni – mondta a törzsorvos.

– Örömmel elfogadom, akármit kapunk.

A törzsorvos parancsot adott egy ordonáncnak, aki egy időre eltűnt a háttérben, és aztán kihozott egy bádogtálat, tele kifőzött hideg makarónival. Átnyújtottam a tálat Gordininak.

– Nincs véletlenül egy kis sajt? – kérdeztem.

Az őrnagy méltatlankodva újabb parancsot adott az ordonáncnak, aki visszamászott a hátsó odúba, és kihozott egy negyed karika sajtot.

– Nagyon szépen köszönöm – mondtam.

– Én a maga helyében várnék egy kicsit.

Odakint letettek valamit a bejárat mellé. Két ember hozta, s az egyik bejött.

* Egyfajta makaróni, szó szerint: száraz tészta.

– Hozzák csak be – mondta a törzsorvos. – Vagy talán arra várnak, hogy mi menjünk ki érte?

A két sebesültszállító, karjánál és lábánál fogva, behozta a sebesült katonát.

– Vágják fel a zubbonyát – mondta a törzsorvos.

Már kezében tartotta a csipeszt, melybe egy kis gézcsík volt befüzve. A két ezredorvos is nekivetkőzött a munkának.

– Mars ki – szólt rá a törzsorvos a két sebesültszállítóra.

– Mehetünk – mondtam Gordininak.

– A maga helyében megvárnám, míg vége lesz a bombázásnak – szólt át a válla fölött a törzsorvos.

– Éhesek az embereim – mondtam.

– Ahogy akarja.

Keresztülrohantunk a gyárudvaron. Lent a folyónál, közel a parthoz, felrobbant egy bomba. Aztán megint jött egy, melynek nem hallottuk a füttyülését, csak a becsapódását. Hasra vágtuk magunkat és láttuk a villanást, és éreztük a szagát, és hallottuk a durranást, és mindezzel egy időben a szilánkok süvítését, és a lezuhanó téglák puffanását a földön. Gordini felpattant, és meg sem állt a bunkerig. Én utánarohantam, kezemben szorongatva a sajtot, melynek frissen levágott lapja tele volt téglaporral. Odabent a három sofőr nyugodtan üldögélt, a falnak vetette a hátát és cigarettázott.

– Hazafiak, lássanak hozzá – mondtam.

– A kocsik megvannak? – kérdezte Manera.

– Meg.

– Jól ráijesztettek a főhadnagy úrra, ha nem tévedek.

– Nem téved – mondtam.

Elővettem a zsebkésemet, felkattintottam, megtöröltem a pengéjét, és levakartam a sajt téglaporos lapját. Gavuzzi elém tette a makarónis tálat.

– Lásson hozzá, *tenente*.

– Köszönöm – mondtam. – De tegye csak középre. Együtt vacsorázunk.

– Nincs hozzá villa.

– *What the hell!** – mondtam angolul.

* Mi a fenének!

Darabokra vagdostam a sajtot, és rádobáltam a makarónira.

– Jó étvágyat – mondtam.

A sofőrök leültek és vártak. Belenyúltam az öt ujjammal a tálba, és kiemeltem egy csomó tészta. A szálak belelógtak a tálba.

– Jó magasra, *tenente*.

Olyan magasra emeltem, ahogy a karom bírta. Sikerült a szálak végét is kihúzni a bádogtálból, és lassan leeresztettem őket a számba. Bekaptam, és beszívtam a végüket, aztán lassan rágni kezdtem, aztán hozzáharaptam egy darab sajtot, és aztán ittam egy kis bort is. Íze a rozsdás vasra emlékeztetett. Visszaadtam a kulacsot Passininak.

– Velem volt a kocsimban – mondta. – Túl sokáig állt a kulacsban és megromlott.

Mindnyájan ettek, állukat szorosan a tál fölé tartva, hátraszegett fővel, be-bekapva a szálak végét. Én is kivettem még egy marékka, meg egy darab sajtot s egy korty bort. Odakint megint becsapott valami, amitől megrendült a föld.

– Vagy aknavető, vagy pedig negyvenkettes – mondta Gavuzzi.

– A hegyekbe nem bírnak felhozni negyvenketteseket – mondtam.

– De vannak nehéz Skoda-lövegeik. Láttam a tölcséreket.

– Azok csak harminc és felesék.

Folytattuk a vacsorát. Hirtelen pöfögés hallatszott, olyanféle pöfögés, mint amikor egy mozdony elindul. Azután egy robbanás, és újra megingott alattunk a föld.

– Ez a lyuk nem valami mély – mondta Passini.

– Ez nehéz mozsárágyú volt – magyaráztam.

– Lehet, főhadnagy úr.

Bekaptam a sajtom sarkát, és húztam rá egyet a kulacsból. Az előbbi bomba moraján keresztül meghallottam egy kurta köhögést, aztán a közeledő zúgást – zum-zum-zum-zum –, és akkor felszikkasztott valami, mint amikor kinyílik egy nagyolvasztó ajtaja, s egy fehéren izzó dörgés következett, mely lassan megvörösödött, és szélvésszé változott. Megpróbáltam lélegzethez jutni, de a levegő megállt a torkomban, és egyszerre éreztem, hogy kiszakadok saját magamból, mind följebb, és följebb, és följebb, és közben körülölel a szél. Valósággal kilódultam magamból, tetőtől talpig, és tud-

tam, hogy ez a halál, de azt is tudtam, hogy tévedés volt, amit eddig hittem, hogy az ember csak lehunyja a szemét, és kész. Egy darabig lebegtem az űrben, de följebb már nem jutottam, sőt éreztem, hogy kezdek visszacsúszni. Nagyot lélegeztem, és itt voltam megint. A talaj fel volt túrva, és fejmagasságban mellettem egy szilánkos törésű fadarab feküdt. A fülem zúgott, de jól hallottam, hogy valaki sír. Aztán mintha felsikoltott volna valaki, de hiába akartam megmozdulni, nem sikerült elmozdulni a helyemről. Hallottam a géppuska- és puskatüzet a folyó felől, végig a part hosszán. Valami nagyot loccsant. Láttam, hogy fellövik a világítórakétákat, hallottam őket robbanni, és fehéren világítva továbbúszni a magasban, aztán rakéták robbantak, bombák robbantak, de mindezt egy csapásra és egy időben hallottam, és ugyanakkor valakinek a nyögését egészen közel: – *Mamma mia! O, mamma mia!* – Addig fészkelődtem, míg végre sikerült kiszabadítani a lábamat, és az oldalamra fordulni, és kinyújtani a kezemet a szomszédom felé. Passini hevert ott, s amikor hozzáértem, feljajdult. Lábbal feküdt felém, s a villanásokkal teli sötétségben észrevettem, hogy mindkét lába össze van roncsozva térd fölött. Az egyik egészen levált róla, a másikat is csak néhány ín és a nadrág cafatai tartották, s a levágott rész úgy csapkodott és rángatózott, mint egy külön élőlény. Beleharapott a karjába és felnyögött. – *O, mamma mia, mamma mia* – és aztán: – *Dio te salve, Maria, Dio te salve, Maria*, ó, édes Jézus, lőj agyon, Krisztusom, lőj agyon, *mamma mia, mamma, mia*, Istennek szent Anyja, lőj agyon. Nem bírom, nem bírom. Nem bírom. Ó, édes Jézusom, imádott Szűz Máriám, nem bírom. Ó, ó, ó, ó! – és aztán egészen kifulladásra: – *Mamma, mamma mia.* – Aztán elnémult, már csak a karját harapta, és lábának csonkja rángott.

– *Portaferiti!** – kiáltottam, kezemből tölcserít formálva. – *Portaferiti!*

Igyekeztem közelebb jutni Passinihoz, hogy érlekető kötést tehessek a lábára, de meg sem bírtam mozdulni. Újra megpróbáltam, és végre elmozdultak a lábaim. A karomon és a könyökömön nagy nehezen hátrafelé húzódkodtam. Passini elhallgatott. Melléltem, kigomboltam a zubbonyomat, és le akartam szakítani az ingem sze-

* Sebesültvivők, szanitécek.

gélyét. A vászon nem repedt be, és akkor a fogammal téptem le a varrást, hogy továbbszakíthassam. Végre eszembe jutottak a lábtekercek. Én gyapjúharisnyát hordtam, de Passini, mint a többi sofőr is, lábtekerccset viselt. Passininak azonban már csak fél lába volt. Legombolyítottam róla a lábtekerccset, de közben észrevettem, hogy nem érdemes vele kínlódni, és érkötést sem érdemes csinálni, mert Passini már meghalt. Kétszer is megnéztem, és aztán eszembe jutott, hogy van még három emberem valahol. Ültömben fölegyenesedtem, és ettől a mozdulattól valami megmozdult a koponyámban, mint az ólomnehézék az alvóbabák fejében, és erős ütést éreztem a szemgolyóm mögött. Azonkívül forróságot éreztem a lábamban, és valami nedvességet is, és a bakancsom is nedves és meleg volt belül. Akkor jöttem rá, hogy megsebesültem, és kíváncsi voltam, hogy mi történt, és a térdemre raktam a kezemet, de nem volt térdem. Tovább tapogatóztam, és végül megtaláltam a térdemet, egészen lecsúsztatva a lábzárcsontomra. Beletörültem a tenyeremet az ingembe. Épp egy világítóórakéta ereszkedett lefelé, s én megnézhettem a lábamat, és elfogott a félelem. „Istenem – mondtam –, add, hogy kijussak innen.” Közben arra is gondoltam, hogy van még három emberem valahol. Négy sofőr volt. Passini meghalt. Marad három. Ekkor a hónom alá nyúlt valaki, és egy másik ember a lábamnál fogva emelt föl.

– Van még három emberem – mondtam. – Egy meghalt.

– Én vagyok az, főhadnagy úr, Manera. Kimentünk hordágyat keresni, de nem találtunk semmit. Hogy érzi magát?

– Hol van Gordini? Hol van Gavuzzi?

– Gordinit odaát kötik. Gavuzzi itt van, ő fogja a lábát, *tenente*.

Legyen szíves, karolja át a nyakamat. Súlyos a sérülése?

– A lábam sérült meg. Mi történt Gordinival?

– Már jobban van. Egy nehéz mozsárágyú csapott belénk.

– Passini meghalt.

– Meghalt, *tenente*.

Bomba csapódott be valahová, és mind a ketten hasra vetették magukat, engem pedig ledobtak.

– Bocsánat, főhadnagy úr – mondta Manera. – Kapaszkodjon a nyakamba.

– És vágjanak oda még egyszer.

– Ne haragudjon ránk. Meg voltunk ijedve.

– Maguk is megsebesültek?

– Csak egy kicsit.

– Tud Gordini vezetni?

– Nem hiszem.

Még egyszer odavágtak, mielőtt a kötözőhelyre értünk volna.

– Gazemberek! – mondtam.

– Ne haragudjon – mondta Manera. – Nem dobjuk le többet, *tenente*.

Kint a sötétben, a kötözőhely előtt, nagyon sokan feküdtek már a földön. Egymás után vitték be és hozták ki a sebesülteket. Ilyenkor félreacsapódott a bejáratot takaró függöny, és kiszűrődött a fény. A halottakat valahová oldalt rakták, külön. Az orvosok véresek voltak, mint a hentések, és hónaljukig feltűrt ingujjban dolgoztak. Kevés volt a hordágy. Némelyik sebesült jajgatott, de a legtöbbször teljesen csendben feküdt. Az éjszakai levegő kezdett lehűlni, és szél zörgette a kötözőhely elé épített lugas leveleket. Eközben folyton jöttek a sebesültszállítók, a földre tették a hordágyat, lerakták a sebesülteket, és máris fordultak.

Mindjárt, amikor Maneráék leraktak a kötözőhely elé, kihívtak egy egészségügyi altisztet, aki bepólyálta mindkét lábamat. Azt mondta, annyi piszok nyomódott a sebekbe, hogy alig vesztettem vért. Megígérte, hogy mihelyt lehet, engem vesznek sorra, aztán sietett vissza. Manera elmondta, hogy Gordini nem fog tudni vezetni, mert fejsebe van, és a válla is széjjel van roncsolva. Eleinte nem is érezte magát rosszul, de most már kezd merevedni a válla. Most ott ült, hátát a téglafalnak vetve. Manera és Gavuzzi elvittek egy-egy rakomány sebesültet, és egész jól ment nekik a vezetés. Később megérkeztek három sebesültszállító kocsival az angolok is: nekik két emberük volt minden kocsin. Gordini, aki elég sápadtnak és nyavalyásnak látszott, odahozta az egyik angol sofőrt.

– Súlyosan megsérült? – kérdezte fölém hajolva. Sovány és magas fiatalember volt, acélkeretes szemüveggel az orrán.

– A lábamon.

– Remélem, nem súlyos. Akar egy cigarettát?

– Kérek.

– Hallom, két sofőrijét elvesztette.

– Az egyik meghalt, a másik, aki idevezette magát.

– Nagy pech. Ha akarja, a két fölösleges kocsiját magunkkal viszsziük.

– Épp ezt akartam kérni magától.

– Majd igyekezünk vigyázni rájuk, és visszavisszük a villába. Kétszázhatos szám, ugye?

– Igen.

– Nagyon bájos kicsi fészek. Láttam is ott magát valahol. Igaz, hogy maga amerikai?

– Igaz.

– Én pedig angol vagyok.

– El sem bírom hinni.

– Pedig angol vagyok. Vagy talán olasznak nézett? Mert néhány olasz is szolgál a mi kocsijainkon.

– Nagyon örülök, hogy elviszi az én két kocsimat – mondtam.

– A legnagyobb gondossággal fogunk velük bánni – mondta, és kiegyenesedett. – Ez a fiú nagyon sürgetett, hogy nézzem meg magát.

– Megveregette Gordini vállát. Gordini felszisszent, de mosolygott, az angol pedig hibátlan és folyékony olaszszággal fordult hozzá.

– Amint látja, minden a legtökéletesebb rendben van. Beszéltem a *tenentével*. Elvisszük a két fölösleges kocsit. Magának pedig ne fájjon a feje.

Hirtelen elgondolkodott.

– Ki kell valamit találni, hogy magát elvihessük innen. Mindjárt bemegyek, és beszélek valamelyik atyaistennel. Maga velünk jön vissza.

Óvatosan kerülgetve a sebesülteket, elindult a kötözőhely felé. Félrecsapódott a függöny, kisütött a villanyfény, és az angol eltűnt.

– Majd ő gondját viseli magának, *tenente* – mondta Gordini.

– Maga hogy van, Franco?

– Elég jól.

Lekuporodott mellém a földre. Egy perc múlva újra szétcsapódott a segélyhely függönye, és a nyurga angol, két hordágyvivő kíséretében, kijött. Odavezette őket hozzám.

– Ez itt az amerikai *tenente* – mondta olaszul.

– Én nagyon szívesen várok – mondtam. – Nem is érzem magam rosszul, és vannak itt sokkal súlyosabb sebesültek is.

– Ugyan, ugyan – mondta. – Mire jó ez a hulye hősködés?